

Universitetet i Sørøst-Norge

Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap

[Mastergradsavhandling](#)

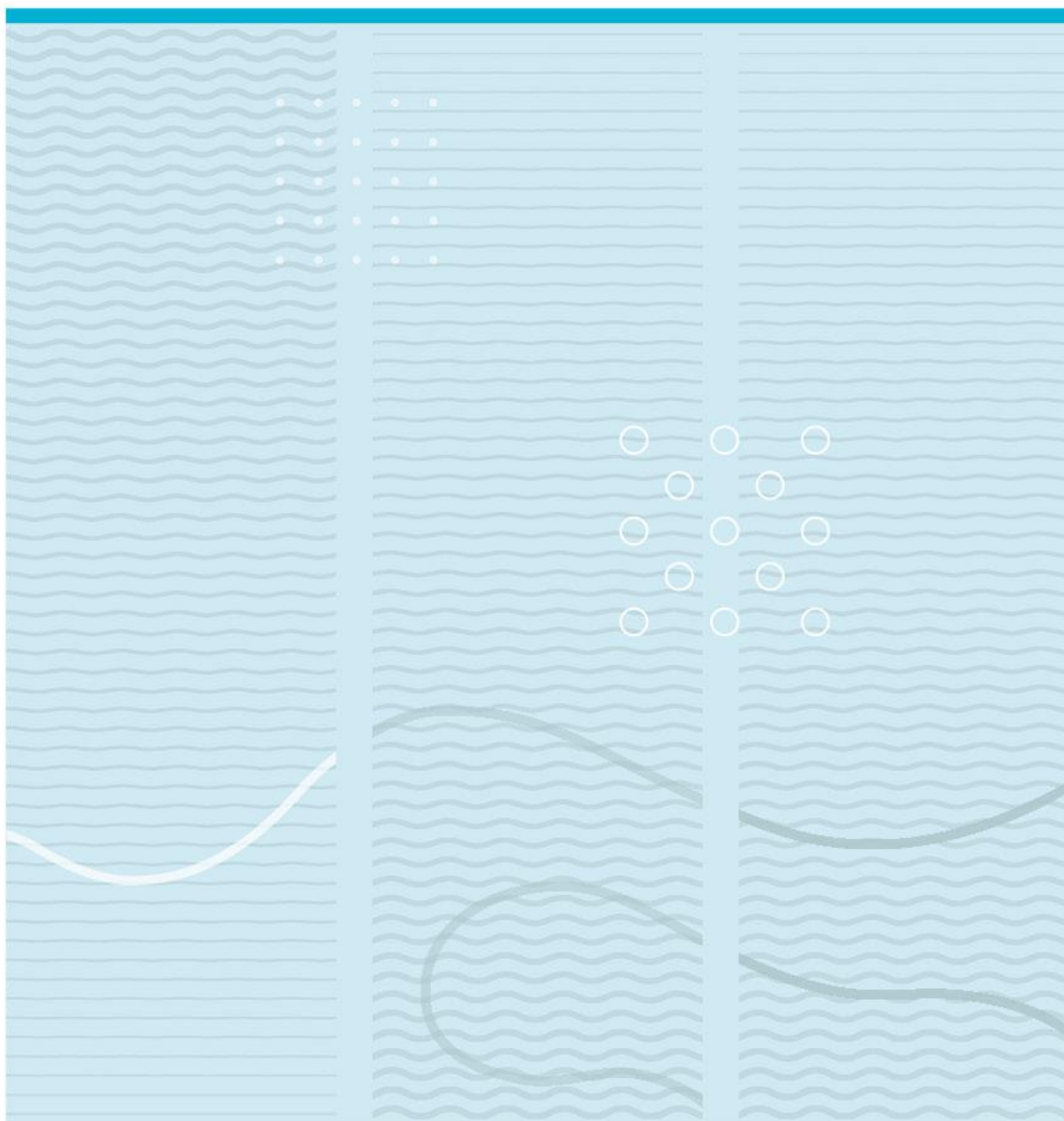
Studieprogram: Masterprogrammet i grunnskolelærerutdanning trinn 5-10, institutt for språk og litteratur

Vår/høst 2023

Nakjem, Gaute Siljan

Fantastisk litteratur som ressurs i ungdomsskoleelevers arbeid med folkehelse og livsmestring:

En lesning av Terry Pratchetts tre første bøker om Petronella Pine

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for ...
Institutt for ...
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 20xx Forfatternavn

Denne avhandlingen representerer xx studiepoeng

Sammendrag

Denne masteroppgaven undersøker muligheter for bruk av fantastisk litteratur i norskfagets litteraturundervisning og i arbeid med det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring. I arbeidet med folkehelse og livsmestring har det blitt valgt å fokusere på overordnede temaer «ansvarlig livsvalg», «identitet og selvbilde» og «verdivalg». I begrensningen av tematikk ble det valgt å knytte «ansvarlig livsvalg» til autonomi med fokus på Ann Heberleins fokus på ansvar og Albert Banduras teorier om agens og handlemulighet. «Verdivalg» ble tilknyttet Gert Biestas kategorier sosialisering og subjektivering. Utforskning av litteraturdidaktiske muligheter ble begrenset til litterære samtaler med Joseph A. Appleyards kategori *the thinking reader* som bakgrunn. Teori om fantastisk litteratur tok hovedsakelig utgangspunkt i J.R.R. Tolkiens «On fairy-stories».

Kategoriene «verdier», «identitet», «handlemulighet» og «magi» ble brukt som grunnlag for en analyse av Terry Pratchetts tre første bøker om Petronella Pine: *Skrellingene* (Pratchett, 2003/2004), *En hatt full av himmel* (Pratchett, 2004/2005) og *Vintersmeden* (Pratchett, 2006/2008).

Studien er basert på teori om fantastisk litteratur, litteraturdidaktikk og de utvalgte temaene i folkehelse og livsmestring. Disse blir presentert i teorikapittelet, samtidig som en kort redegjørelse for metode til den litterære analysen. Studien gjennomfører en litterær analyse av de tre første bøkene om Petronella Pine (Pratchett, 2003/2004; 2004/2005; 2006/2008). Teori presentert i teorikapittelet, artikler fra bakgrunn og forskning, og funn gjort i den litterære analysen blir drøftet i sammenheng med læreplanen i norsk og læreplanens overordnede del, med fokus på folkehelse og livsmestring og læreplanens verdigrunnlag. Til slutt drøftes didaktiske muligheter, hvordan funn i analysen kan belyse tematikk tilknyttet folkehelse og livsmestring og som kan anvendes i litteraturundervisning i form av litterære samtaler.

Forord

Denne oppgaven er et resultat av hardt arbeid, blod, svette og tårer, samt en gedigen glede å ha jobbet med. Arbeidet har fått meg til å tenke på litteratur, både realistisk og fantastisk, på helt nye måter enn før, og bevisstgjort meg på hvor mye jeg har igjen å lære. Arbeidet har vært gøy og strevende, festlig og stressende, men det har vært et givende og lærerikt møte med tekst og noen av mine mest elskede litterære opplevelser.

Jeg ønsker å takke min veileder, Unni Mette Solberg, som har vært en uvurderlig støtte i løpet av masteroppgaven. Takk for alle råd, tips og hjelp som du har gitt. Jeg har lært masse, og jeg er evig takknemlig for alt.

Takk til min gamle litteraturlærer, Hanne Berit, som har lest over og gitt respons. Du lærte meg at det kunne være like givende å lese under overflaten, å forstå hvorfor litteraturen kunne påvirke meg. Takk for all hjelpen.

Jeg vil også takke andre. Først er min gamle studiekamerat, Eirik. Takk til deg som har vært en god venn og en motiverende medstudent. Så min gode venn og skrivepartner, Mona. Takk for oppmuntring, hjelp og et selskap jeg aldri hadde å komme meg gjennom uten. Takk til mamma, som har vært en trøst og en pisk der det har vært nødvendig. Og til slutt: Takk til min kjæreste, Elisabeth, for din tro og støtte.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Forord	4
Innholdsfortegnelse.....	5
1 Introduksjon	8
1.1 Folkehelse og livsmestring.....	8
1.2 Norskfagets og skjønnlitteraturens mulighet	9
1.3 Fantastikk	11
1.3.1 Terry Pratchetts «Skiveverdenen» og presentasjon av «Petronella Pine»- bøkene	13
1.4 Redegjøring for problemstilling	18
1.5 Tidligere forskning:.....	21
2 Teori.....	23
2.1 Fantastisk litteratur.....	23
2.1.1 Tolkiens «On Fairy-stories»: Fantastikkens egenskaper	23
2.2 Folkehelse og livsmestring.....	25
2.2.1 Verdier	26
2.2.2 Identitet	26
2.2.3 Autonomi – å kunne ta ansvarlig livsvalg og påvirke eget liv.....	27
2.3 Litteraturredidaktikk	28
2.3.1 Den tenkende leseren	28
2.3.2 Den litterære samtalen	30
2.4 Metode for analyse.....	32
2.4.1 Det litterære utvalget.....	33
2.4.2 Valg for analyse	34
2.4.3 Teori til gjennomføring av analyse:	35
3 Analyse.....	37
3.1 Å bli heks: om hekseriets verdier, om identitet og ansvar og Petronella- karakterens utvikling.....	37
3.1.1 Heroiske og altruistiske hekseri	37
3.1.2 Identitet	48

3.1.3	<i>Heksens handleevne: om mål og ansvar for konsekvenser</i>	55
3.2	Magi og historier	60
3.2.1	Magien og historien:	60
3.2.2	Hekseriets makt.....	63
4	Diskusjon og didaktiske refleksjoner	69
4.1	Petronella Pine i lys av FOL	69
4.1.1	Verdier	69
4.1.2	Identitet og selvbylde.....	71
4.1.3	Å kunne ta ansvarlige livsvalg	72
4.2	Didaktisk implementering av fantastisk og Petronella Pine.....	74
4.2.1	Introduksjonsfasen – start.....	74
4.2.2	Mellomfasen – koblingsfasen	76
4.2.3	Avsluttende fase – refleksjonsfase	78
5	Avsluttende refleksjoner:	80
6	Litteratur	82

1 Introduksjon

1.1 Folkehelse og livsmestring

Folkehelse og livsmestring (heretter: FOL) ble innført som et av tre tverrfaglige temaer i LK20, på oppfordring av Ludvigsen-utvalget (NOU 2015: 8). De tre tverrfaglige temaene var ment å rette fokus mot moderne og fremtidige problemstillinger som dagens unge vil møte i fremtiden. FOL-relaterte utfordringer som Ludvigsen-utvalget fremhever – som eksempel «samfunn preget av kompleksitet, større mangfold, og raskere endringstakt» (NOU 2015: 8, s. 17) - knyttes til ideer om senmodernitet- og risikosamfunn. Nye markedsarenaer oppstår og gamle forsvinner. En globalisert verden betyr en større åpenhet mellom kulturer og større grad av veksling av ideer og verdier. Tradisjonelle samfunnsstrukturer- og institusjoner er i mindre grad til stede enn før, Dette medfører endrede muligheter til både å legge føringer for eller tilby mening til enkeltindividet. I en verden i stadig endring, med økt fokus på individets evne til å utvikle evner, søke utdanning og håndtere seg selv i stadig større kompleksitet, løftes FOL frem som løsning for elever å opparbeide kompetanser som gjør det mulig å mestre liv og helse (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Siden FOL ble inkludert i læreplanen har det blitt møtt med både spørsmål og kritikk. Et viktig spørsmål har vært rettet mot begrepenes innhold, fokus og hvordan det kan forstås i kontekst av skolen. Rammen for tematikken i FOL er bred, hvilket gjør det enkelt og komplisert på samme tid å definere hva som inngår i begrepet *folkehelse* og *livsmestring* (Madsen, 2020; Sælebakke, 2018, s. 23). I respons har det blitt publisert flere verk som drøfter FOL innenfor blant annet relasjonelle, helsefremmende eller psykologiske og terapeutiske kontekster (se blant annet Sælebakke, 2018; Uthus, 2022).

Kritikken har derimot uttrykt usikkerhet om bakgrunnen for prosjektet og effekten FOL kan ha både for lærere og elever. Madsen (2020) kritiserer FOL for å bygge på et verdigrunnlag som i stadig økende grad legger ansvaret for elevens livsmestring- og glede på dem selv, snarere enn å ta systemrelaterte vansker og utfordringer i betraktning. Madsens kritikk resonnerer med Vetlesens (2004) kommentarer om det

senmoderne opsjonssamfunnet som presser individet mot selvtilstrekkelighet, hvor det eneste som står i veien for egen lykke og oppnåelse er en selv (s. 36). Avhengig av tolkningen og fokuset på FOL kan det bli område for press, stress og potensiell mestring og ikke-mestring (eksempel Madsen, 2020). En annen side ved kritikken er rettet mot FOLs hovedvekt på psykologi og terapi, og hvorvidt lærere er rustet for å belyse, veilede og hjelpe elever om temaer og utfordringer tilknyttet mental og fysisk helse og andre relaterte temaer, og vil sitte igjen tomhendt i møte med eleven (Mørck, 2021).

Bakgrunnen av oppgavens FOL-vinkling hviler både på en interesse av å hjelpe danne eleven til å bli mer bevisst på selv og sitt eget liv. Tematikken som FOL fremmer er mangefasettert og presenterer et mangfold av muligheter det kan omhandles, diskuteres, reflekteres om og arbeide med. Tematikkens psykologiske overvekt kan derimot skape en utfordring i arbeid med norsk- og litteraturdidaktikk. Som Mørck (2020) påpeker, er ikke læreren psykolog, og det er utenfor lærerens profesjonsetiske skjønn å drive psykologisk arbeid i skolen. Samtidig er tematikken FOL tar opp en sentral del av dannelsesløpet og har betydning for alle fordi det omhandler evnen til å mestre egen hverdag. Interessen for barn og unges danning, tematikkens viktighet og tematikkens mangfold danner bakgrunnen for oppgavens ønske om å utforske FOL sin kobling til fantastisk litteratur i litteraturdidaktisk arbeid.

1.2 Norskfagets og skjønnlitteraturens mulighet

Norskfaget er et fag med mange dimensjoner, og læreplanen legger vekt på fagets rolle innenfor kommunikasjon, kulturbæring- og formidling, danning og identitetsutvikling. I redegjørelsen for fagets verdier, fremheves litteraturens egenskaper til opplevelsesskapelse, og refleksjon over sentrale verdier, moralske spørsmål og respekt for menneskeverd (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 2). Litteraturen fremheves som å ha en meningsskapende egenskap som følge av opplevelsen den kan skape. Et lignende litteraturperspektiv fremmes i tekst i kontekst hvor litteraturens egenskaper til å skape opplevelse, undring og innblikk i andres liv og livssituasjoner fremheves. (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 2).

Læreplanens skjønnlitterære perspektiv støtter et syn på litteratur som å kunne skape økt forståelse og nye innblikk omkring verden rundt oss. Forfatteren E.M Forster

(1927/2023) skriver at skjønnlitteraturen tillater intim kunnskap og innsikt i andres liv, der en til vanlig kun får tilgang og forståelse for seg selv (s. 97). Skjønnlitteraturen lar en oppleve meningsskapende erfaringer knyttet til omverdenen, samt utforske verden og mennesker ofte utenom ens vanlig liv og perspektiv.

I *Norsk som identitetsfag*, skriver Sylvi Penne (2001) om norskfaget, og særlig litteraturens egenskaper til å skape mening for elevens liv. *Norsk som identitetsfag* er en respons til datidens læreplan, som byttet ut “danningsoppdraget” med et identitetsoppdrag, og til meningsløsheten som følger senmoderniteten. Opplevelsen av meningsløshet kan oppstå når gamle kulturbærende strukturer og institusjoner blir stadig mindre til stede i ens liv og nødvendiggjør at individet finner livsmening og forståelse i nye arenaer eller hos seg selv (Vetlesen, 2004). Penne (2001) foreslår skjønnlitteraturen og eventyrets narrativ som områder for meningsskaping. Eventyr, fortellinger og myter gir ro og trøst, da de tilbyr konstruktive utsagn om omverden og ens tilværelse, som en kan støtte seg på i dagliglivet (s. 205). I møte med litterære personers liv, gis mulighet for å forstå eget liv. Påstanden støtter under Appleyards (1991) kategori om *den tenkende leser*, ungdomsleseren som bruker media og skjønnlitteratur til å forstå verden rundt seg. Litteraturen blir da et viktig redskap i møte med verden, og litterære erfaringer tilbyr perspektiver som en kan modellere seg etter og finne mening og verdi gjennom (Penne, 2001). For en tenåringsleser som bruker litteratur til å lære om verden, kan litteraturen være en måte å speile og utforske egen identitet, en opplevelse av at ens utfordringer anerkjennes og oppnå forståelse for mulige, fremtidige utfordringer og hvordan mestre utfordringer (Appleyard, 1991).

Forskning på engasjement med narrativ belyser at skjønnlitteraturen har både hedonistiske – gledes- og moroskapende – egenskaper, samt eudaimoniske egenskaper – de blir meningsskapende (Dill-Shackelford et al., 2016). Disse eudaimoniske egenskapene kan være støttende med sosiale utfordringer – som å motvirke ensomhet gjennom parasosiale relasjoner, eller speile ulike former for interaksjon –, følelsesprosessering eller oppleve tilhørighet gjennom parasosiale relasjoner. Forsøk på lesing av litterær fiksjon belyser mulig forbedring i evne til mentalisering – å kunne forstå seg selv og forstå andres holdninger og forestille seg deres indre liv (Kidd & Castano, 2013).

I tillegg kan litterære opplevelser gi rom for å ta opp og reflektere rundt tunge og vanskelige tema (Dill-Shackleford et al., 2016). I lys av FOL, anses egenskapen til å belyse utfordrende tematikk som en av litteraturfagets dannende egenskaper, da litteraturen anses å tillate et livsnært, men distansert bilde som samtidig omhandler og verner om eleven i arbeid med vanskelige temaer (Lauritzen et al., 2021, s. 12-13).

Laila Aase påpeker at norskfagets litteraturdimensjon har to formål. For det første skal elevene kunne få lese og oppleve litteratur på en måte som gir mening for dem, og for det andre skal de lære å lese og oppleve litteratur (Aase, 2005, s. 106). Elevene skal kunne få opplevelser av litteraturen, de skal rustes med verktøy og kompetanse til å kunne forstå disse opplevelsene og få oversikt over hvordan de skapes, og lære å anvende redskaper og litteratur til at det kan påvirke eget liv. Som Aase påpeker, tillater skolen for et tolkningsfellesskap, hvor de kan luften, reflektere og utfordre egne og andres tolkninger. Samtalen tillater for både meningsveksling og felles utforsking av litteraturens mening i fellesskap, samt at en kan modellere for litterært arbeid gjennom samtalen (Aase, 2005, s. 108).

Skjønnlitteraturens egenskap til å belyse og stimulere refleksjon rundt tema som kan være interessante, relevante og vanskelige for ungdommen, er bakgrunnen for oppgavens fokus på litteraturdidaktikk og FOL. Formålet bak valg av tema, blir utforsking av hvordan verks tematikk speiler FOL, samt hvordan skjønnlitteraturen kan innlemmes i undervisning.

1.3 Fantastikk

Kapittelets hensikt er å oppklare oppgavens forståelse av fantastisk litteratur, hva oppgaven legger i begrepet fantastisk og modusets sentrale egenskaper. Fantastisk litteratur er et stort og mangfoldig samlebegrep. James og Mendlesohn (2012) bruker en rekkehusmetafor for å illustrere bredden på mangfoldet: Selv om husene kan ha overflatiske likheter, vil det være store variasjoner i møbel- og fargevalg og layout. Slettan (2018) bruker *modus* i sin beskrivelse av det fantastiske – fantasy litteraturen er en fiksjonsform som opererer under en annen fremstillingskontrakt enn realistisk litteratur. Der den realistiske litteraturen lover en mimetisk, om enn poetisk preget

fremstilling av verden, opererer det fantastiske med en kontrakt som lover erfaringer utenfor realismens rammeverk. Leseren møter verket med fordommer om at fremstillingene – av personer, verdener, konflikter og annet – er av mer symbolsk og allegorisk form enn mimetisk. En bred oppfatning av modus fører da til at diverse sjangre og kategorier befinner seg under den fantastiske paraplyen. Todorov (i Jackson, 1981) plasserer den fantastiske litteraturen i tre overordnede kategorier avhengig av nærhet eller distanse fra en realistisk leserkontrakt. Begrepet fantastikk forstås i oppgaven synonymt med kategorien *vidunder* eller *marvelous*. Tekstverden som fremstilles er preget av eksplisitt overnaturlige hendelser og det fantastiske – det magiske og overnaturlige – er en akseptert dimensjon og grunnstein i den litterære verden. Det fantastiske blir dermed et begrep som refererer til generell uvirkelighet eller magi, mens fantastikk kan forstås synonymt med kategorien *vidunderlig* eller tradisjonelt som *fantasy*.

Fantastikk, i likhet med all fantastisk litteratur, skaper et skille mellom dets litterære verden og en realistisk/mimetisk verden. Fantastikkens skille kritiseres imidlertid som eskapistisk og frakoblet. Jackson (1981) kritiserer fantastikken for å tale til leseren i stedet for å føre dialog med dem, «[...] relating to the ‘real’ only through metaphorical reflection and never, or rarely, intruding into or interrogating it» (Jackson, 1981, s. 42). Der fantastisk litteratur gir mulighet for å forhøre samfunnets verdier og mangler, blir fantastikken for adskilt fra leserens virkelighet. Toijer-Nilsson (1981) uttrykker enighet om fantastikkens eskapisme, men samtidig benekter hun at fantastikken frakobler seg virkeligheten i en større grad enn kraft- eller romantiske fantasier (s. 190). Argumentet hennes er at det er skillet mellom fantastikkens sekundærverden og leserverden som skaper engasjement i møtet med fantastikken.

Waller (2010) hevder at interaksjoner mellom fantastisk og realistisk kan plassere selve ungdomstilværelsen i et nytt lys, da dets assosierte særegne egenskaper og utfordringer fremstilles både innenfor og utenfor det kjente. Fantastikken tillater å utforske perspektiver på hva ungdomstiden kan være. Dets begrensninger og utfordringer forandres og «[...] can fictively be represented as realising identity and power in fantastic spheres» (Waller, 2010, s. 195). Slik kan en utforske muligheter til å ta på seg nye identiteter, eller utforske muligheten til å handle innenfor fantastikkens rammer (Teigland, 2020). Fantastikken muliggjør videre å fremstille elementer og verdier

kulturen anser som forutsatt og på forhånd gitt som normalt i fantastiske og umulige situasjoner. Fantastikken kan utfordre forestillinger om ungdomstilværelsen, og utfordrer validiteten til det gitte. Dette moduset oppfordrer til et utforskende og kritisk blikk på samfunnets normer og systemer, og til hva som *er* og *kan være* (Jackson, 1981; Waller, 2010).

Det ble valgt å fokusere på fantastisk litteratur på bakgrunn av egenskapene presentert over. Det har vært hevdet at fantastikkens eskapistiske egenskap kan skape en ekstra distanse som gir leseren mulighet til å engasjere seg i tunge tema med en distanse til det vonde på avstand, og slik bedre hankses med vanskelige følelser. Samtidig kan fantastikken oppfordre til spørsmål rundt egne forestillinger og verdier og oppfordre til kritiske diskusjoner. Modusets intertekstuelle grunnmur brukes til innvielse i et kulturfellesskap, samt gi kontekst for å diskutere diverse universelle og spesifikke problemstillinger. Den fantastiske litteraturens kulturarv – at det trekker fra historiske hendelser, motiver, mytologi og mer – kan i tillegg aktualisere universale spørsmål i moderne kontekster (Butler, 2012; Teigland, 2020).

1.3.1 Terry Pratchetts «Skiveverdenen» og presentasjon av «Petronella Pine»-bøkene

Sir Terrence Pratchett (1948-2015) var en engelsk forfatter primært kjent for humoristiske og satiriske verk. Pratchett debuterte som forfatter på 70-tallet, og har på 45 år bygget et korpus som består av skrekkfiktur, science fiction, fantastikk og mer. Før «Harry Potter» og Rowling var Pratchett en av Storbritannias mest solgte forfattere. For mange unge, kan han være kjent som medforfatter til boken bak tv-serien *Good Omens*.

Pratchett er mest kjent for hans humoristiske fantasyserie «Skiveverdenen». Handlingen finner sted på en skiveformet sekundærverden balansert på fire elefanter, som selv balanserer på skallet til en enorm skilpadde som svømmer gjennom verdensrommet. Serien består av 41 romaner som er oppdelt i diverse kategorier. Flere bøker har selvstendige narrativ, mens andre er egne mindre serier som omhandler kjente karaktergallerier, slik som vekterkorpset til storbyen Ankh-Morpork, Døden eller

heksene fra fjellandskapet Lancre. På grunn av både felles setting og mulig karaktergalleri, kan serien kategoriseres både som tematisk – da den kobles sammen av felles setting og muligens tematikk – og karakterorientert (Maund, 2012). Den første Skiveverden-boken, *Colour of Magic*, ble publisert i 1981 som en parodi og kritikk på en stagnerende sjangerfantastikk (Clute & Grant, 1997b). Med tiden ble søkelyset i større grad rettet på intertekstualitet og trekker fra og parodierer sjangre som krim og shakespearsk drama. Intertekstualiteten knyttes videre til serien som et fantastisk element i konseptet *narrativ kausalitet* – ideen om at vår evne til å skape historier preger vår forståelse av historiske hendelser, hverdags erfaringer og oppfatninger av verden (Pratchett, 2000). Narrativets effekt på sekundærverden er et gjennomgående element. Et annet aspekt som ble til med tiden, var seriens satiriske og samfunnskritiske trekk, noe som kommer frem både i bøkene om vekterkorpset og heksebøkene (Capdevila, 2018). På grunn av mangfold av historier og persongallerier, inneholder serien et tematisk mangfold som både oppfordrer til «[...] such diverse readings [...]» (Donaldson, 2015) og gjør verkene, ifølge Alton og Spruiell, «[...] inherently multidisciplinary» (2014, s. 14-15).

Den første boken om Petronella Pine (på engelsk: *Tiffany Aching*) ble publisert i 2003. *The Wee Free Men* (på norsk: *Skrellingene*) handler om en ung jente som ønsker å bli heks – med interesse i å lese og lære om verden rundt seg og med evne til observasjon og kritisk tenkning – som drar på oppdrag med de titulære, komiske trollene for å redde sin bror etter han blir kidnappet av Dronningen av Eventyrland. Serien følger Petronella over fem bøker, fra ung jente, til fullverdig heks, til heksenes uoffisielle leder i siste bok *The Shepherd's Crown*. Oppgaven analyserer de tre første bøkene i serien – da disse er Petronella Pine-bøkene oversatt til norsk – fra *Skrellingene* til Petronellas innvielse som fullverdig heks i *Vintersmeden*. Bøkene ble valgt både med tanke på aldersgruppe og tematikk. Serien kombinerer danning og fantastikk og knytter Petronellas utvikling som heks tett opp mot tematikk som identitet, verdier om omsorg, medfølelse, forståelse og samfunnsansvar. De individuelle bøkene tar videre opp tematikk som søskenkjærlighet, savn, sorg, barnets kompetanse, overganger og usikkerhet, pubertet, død og utenforskap.

«Skiveverden»-serien har vært utgitt på 37 språk over verden og har hatt en stor leserskare. Til tross for dette, virker Pratchetts «Skiveverden»-bøker til å være relativt ukjent i Norge. Av 41 romaner er kun bøkene 1-14, samt fire bøker rettet mot yngre

lesere, blitt oversatt til norsk. Denne trenden reflekteres i forskningen, da egne søk har medført funn av norskspråklig forskning eller annen litteratur om Pratchett og «Skiveverden»-bøkene.

I eget arbeid, har jeg fokusert på artikler som diskuterer «Petronella Pine»-bøkene (og den periferiske hekseserien) i lys av mediering og utvikling og agency (Donaldson, 2014, 2015), moralitet (Croft, 2008), fremstilling av alderdom, omsorg og ansvar og sint satire (Capdevila, 2018), samt analyse fantastisk fremstilling av voksenhet gjennom verdier og ansvar (Köhler, 2021). Artikler av Noone (2020) og Burt (2020) som respektivt analyserer hvordan settingen støtter opp under etiske budskap og sammenheng mellom utviklingen av personlig identitet og etisk bevissthet- og ansvar, har også blitt tatt i bruk.

I «Earning the right to wear midnight» drøfter Donaldson (2014) hvordan Pratchett bruker eventyrmotiv til å anerkjenne, gjenspeile og diskutere barneleserens frykt og maktløshet. Donaldson belyser hvordan Petronella blir møtt med utfordringer og situasjoner knyttet til oppvekst og overgangene fra barn til voksen, slik som mangel på selvsikkerhet, manglende autonomi og press for å ta ansvar. Donaldson fremhever også effekten av eventyrene og deres refleksjon av samfunnets stereotyper, med hovedvekt på deres relasjon til fremstilling av kvinner i eventyrrativ. Utforskningen av disse utfordringene i Petronella Pine-bøkene, og måten Petronella reagerer på situasjoner, overvinner utfordringer, utvikler og vokser og approprierer hekserollen for seg selv, skriver Donaldson, kan hjelpe barn utvikle kognitive ressurser for å mestre frykt og vanskelige situasjoner og slik myndiggjøre seg selv.

Donaldson argumenterer i «'Nae King! Nae Quin! [...]’ Childhood agency in Terry Pratchett’s *The Wee Free Men*» (Donaldson, 2015) at *Skrellingene* utforsker usikkerheten som assosieres med barnets utvikling. Donaldson trekker paralleller mellom Petronellas *quest*, skyld og kjærlighet koblet til bestemoren og antagonisme med Dronningen som å speile barnets konkurrerende ønsker om autonomi og frykt for å miste den tryggheten som foreldrene representerer. Donaldson fremhever heksenes talenter og magi i observasjon, tenkning, selvforståelse og selvstendighet som å potensielt skape et motiverende budskap for barn å aktivt søke selvstendighet og autonomier ved å bli selvstendig at Petronella får tilgang på magien (2015, s. 5, 7 & 10).

I artikkelen «Age and Rage» (Capdevila, 2018) utforskes fremstillingen av alderdom i de kombinerte heksebøkene i et kjønnskritisk og gerontologisk perspektiv. Capdevila belyser både hvordan Pratchett motarbeider den klassiske fremstillingen av alderdom som skrøpelig og grotesk, og gjennomsyrrer verkene med en omsorgsetikk som kjennetegnes av humor og skarp satire i møte med urett og omsorgssvikt. I heksebøkene fremstiller Pratchett de eldre protagonistene som kapable, modige og sympatiske. Capdevila skriver at Pratchett «lekende reproducerer» eventyrheksearketypen, men fjerner ondskapen (2018, s. 62). Resultatet er både at heksene knyttes til en eldre rådgiver og legende rolle, samtidig oppmuntres leseren til å revurdere fordommer knyttet til heksearketypen og alderdommen assosiert med den (ibid). Heksene blir i tillegg transformert fra magiske mestere, til en kombinasjon av helse- og sosialarbeidere, en støttende rolle som viser tradisjonelle kvinnelige roller som «[...] tough, necessary and, above all, heroic» (Capdevila, 2018, s. 63). Alderdommen til heksene kommer også frem i teksten. Fysiske og mentale vansker assosiert med eldre avbildes på fantastiske og realistiske vis, og heksenes særegenheter fremstilles som potensielt irriterende og humoristiske (Capdevila, 2018, s. 65-66). Samtidig fremstilles heksene som både selvstendig og kapable. De eldre protagonistene, og Pratchetts humor, fungerer til å normalisere og uskadeliggjøre ideen om alderdom, samtidig som effektene ikke undermineres (Capdevila, 2018, s. 65). Capdevila vektlegger også verkenes satiriske og humoristiske natur og sinnet som ligger til grunn for det, og Pratchett viser sinne som en rettferdiggjort respons i møte med urett og et samfunn hvor sårbare – som de eldre – har blitt usynliggjort (2018, s. 68). Med heksene og Petronella Pine, fremstilles sinne som etisk knyttet til et ønske om rettferdighet og ansvarlighet. Sinne og rettferdighetsfølelsen knytter Capdevila til behandlingen og omsorgssvikten som vises de eldre, og at Pratchett bruker dette sinnet for å appellere til leseren og motivere til å handle rettferdig og omsorgsfullt (Capdevila, 2018, s. 69). Capdevila konkluderer med at Pratchett bruker det fantastiske evne til å omforme virkelighet, til å sette søkelys på sårbare og marginaliserte samfunnsgrupper. Ved å bruke eldre kvinner som protagonister, fremhever Pratchett eldre som verdifulle, nødvendige og respektable samfunnsmedlemmer. Sinne rettferdiggjøres som en respons til marginaliseringen av en eldre kvinne, og kombineres med humor for å skape positive fremstillinger av eldre og appellere til solidaritet og felles ansvar i møte med sårbare eldre. Capdevila belyser òg hvordan Pratchetts brede leserskare, skaper mulighet for historiene til å påvirke unges forestillinger om alderdom og ansvar i møte med de sårbare (2018, s. 69).

I artikkelen «Nice, Good or Right [...]» diskuterer Croft (2008) de moralske retningslinjene som underbygger Skiveverdenens historier. I diskusjonen trekker Croft fra innslag gjort av Farah Mendlesohn og Victoria Martin for å diskutere moralperspektiver assosiert med protagonister fra «Skiveverdenen». Forståelse av Skiveverdenens etikk som rettet mot individet, individets rett til å gjøre egne livsvalg, samt ansvaret for disse valgene (Mendlesohn, 2001 i Croft, 2008, s. 155). Croft bygger også sin definisjon av begrepene snill (nice), god (good) og rett (right) fra Martins artikler (Martin, 1997, 1998 i Croft, 2008, s. 155). Å være *snill* innenfor Skiveverdenens rammeverk, betyr å søke et personlig forhold med andre, en omtenkksomhet som ikke tillater andre å ha det vondt. På en side er snillhet å ta hensyn til andres utfordringer og vansker, samtidig er det også en posisjon som vegrer seg for konfrontasjon selv om det er nødvendig (Croft, 2008, s. 156, 161). Å være god vil si å forholde seg til et ideal – gjerne til en større grad enn individualitet. Det er idealet som kan gjøre godhet både positivt og negativt, idealet som styrer valget en er ansvarlig for å ta (Croft, 2008, s. 156-157, 161). Å gjøre valg basert på hva som er rett (Right), er å avgjøre hva individet trenger, og ikke hva de ønsker. Å handle basert på rett vil si å gjøre valg og håndtere konsekvensene av valget. Croft skriver at å handle etter hva man tror er rett, har sjansen til å bli manipulativt, men ideelt er det å kunne forstå andre og være villig til å ta på seg og hjelpe andre med deres byrder (2008, s. 159). Hekseri bygger på å velge rett, skriver Croft som kobler dette til magi som en nøytral kraft på Skiveverden: magi har stort potensial, men ansvaret for hvordan den brukes ligger på individet (Croft, 2008, s. 161-162). Det er ansvaret som underbygger hekseriet, konkluderer Croft: ansvar til å velge og håndtere konsekvenser – for seg selv og andre, ansvar knyttet til magi og ansvar om å behandle andre rett (Croft, 2008, s. 162).

Anna Köhlers (2021) «Responsibility and Critical Thinking as Markers of Adulthood in Two Coming-of-Age Fantasy Series» er en sammenlignende analyse av «Petronella Pine»-bøkene og «Bartimeus»-trilogien av Jonathan Stroud som utforsker fremstillinger av tematikk om ansvar for andre og konsekvenser og kritisk evne og verdietablering og hvordan Petronellas utvikling av egne verdier og evne til å ta ansvar, samsvarer med hennes indre vekts og aksept som voksen.

«Something that gods are» av Kristin Noone (2020) utforsker Pratchetts tidlige forfatterskap i et forsøk på å skape dialog mellom tidlig og senere verk og verdiene som underbygger Pratchetts litterære verdener. Noone tar utgangspunkt i Mendlesohns fremheving om en *redemptive heroism*, at Pratchetts protagonister fremmer nåde og medfølelse basert på verdier som underbygger deres identitet og muligheten til å handle på disse verdiene (2004, s. 240, 244, i Noone, 2020, s. 12). Utforskingen av Pratchetts tidlige science-fiction arbeid konkluderer med at Pratchetts verk bruker fantastikk for å utforske menneskelige ønsker, samt ønsker om å handle for å gjøre verden bedre for andre. Verkene legger vekt på verdipreget handling, og hvordan disse handlingene kan påvirke mennesker rundt oss.

«Self-discovery, free will and change» av Kathleen Burt legger vekt på utforsking av identitetsutvikling blant Pratchetts unge protagonister. Pratchetts verk trekker tråder med Lockes identitetsteorier. Pratchett tilfører imidlertid et sosialt element, hvor protagonistenes utvikling fører til et ønske å handle for et sosialt gode.

Til slutt har Daniel Lüthis «Toying with fantasy» (2014) blitt tatt i bruk for å forstå hvordan Pratchetts humor gjør sin sekundærverden både absurd og parodisk, samtidig som parodien brukes til å skape en fullt realisert verden.

1.4 Redegjøring for problemstilling

Problemstillingen som er valgt for denne masteroppgaven er: «Hvordan kan arbeid med fantastisk litteratur som fremstiller unge protagonisters utfordringer og utvikling, virke som ressurs i skoleelevers arbeid med folkehelse og livsmestring?». For å svare på oppgaven har det blitt tatt utgangspunkt i en analyse av Terry Pratchetts tre første bøker i «Petronella Pine»-serien og følgende forskningsspørsmål:

- 1) Hvordan kan sentral tematikk – funnet i seriens dannelsesreise og fantastikk – knyttes til FOL-tematikk og elevers opplevelser?
- 2) Hvordan kan en implementere lesing av «Petronella Pine»-bøkene i norskfagets arbeid?

For å svare på oppgavens problemstilling, er FOL-tematikk avgrenset til begrepene: «ansvarlig livsvalg», «verdivalg» og «selvbilde og identitet». Oppgavens generelle

forståelse av valgt tematikk blir redegjort for under, og utdypes videre i oppgavens teorikapittel. Begrepet “mening” inngår ikke i oppgavens sentrale temaer, men forstås som grunnleggende for arbeidet med folkehelse og livsmestring. Danielsen (2021) fremhever at mening, i form av subjektiv verdi, kan ha en motiverende effekt på innsats og tilegnelse (Danielsen, 2021, s. 126). Med opplevelse av mening blir tematikk og læring viktig og verdifullt.

Generell forståelse for tematikken

- 1) Ansvarlige livsvalg knyttes blant annet til opplevelse av autonomi og muligheten til å kunne handle på meningsfylt vis. Til forståelsen av autonomi knyttes både en generell opplevelse av autonomi, samtidig som det trekkes tråder til perspektiv hvor autonomi forutsetter ansvar (Heberlein, 2008) og som anser autonomi som forutsetning for *agency* (Bandura, 1997, 2001).
- 2) Selvbilde og identitet forstås som en sammensatt selvfølelse, som kan bestå av ulike aspekter. Opplevelse av tilhørighet basert på verdier, kultur og roller blir sett som noen av disse aspektene.
- 3) «Verdivalg» ses i sammenheng med skolens sosialisering- og subjektiveringsoppdrag, med fokus på å fremme prososiale verdier samt få elever til å reflektere over egne verdier og gleder. Verdier til grunnlag for skolens opplæring, slik som menneskeverd, etisk handling og kritisk blikk, trekkes inn her.

Implementering av FOL i norskfagets litteraturredimensjon, forstås som å trekke tråder til en erfaringsbasert tilnærming. Ifølge Appleyard (1991) er det ungdommens erfaring av verkets relevans og mening for dem som står viktigst, og hvordan de kan ta det i bruk for å forstå eget liv, identitet, muligheter og utfordringer. Dill-Shackleford et al. (2016) gjennomgang av forskningslitteratur, belyser at å finne mening og relevans i narrativ kan stimulere til eudaimoniske opplevelser som kan ha effekt på ens oppfatning av selv, verden og stimulere sosiale erfaringer. Fokus på å trekke inn elever, forstås her som å aktualisere temaet for elever, slik at de potensielt kan trekke tråder mellom skjønnlitteraturen, egne erfaringer og FOLs tematikk.

For å implementere bøkene i undervisning har det blitt valgt å fokusere på litterære samtaler. Litterære samtaler anses som en mulighet å trekke inn norskfagets muntlige og skriftlige dimensjoner som kan brukes som ressurs for å skape bro mellom litterær opplevelse- og interesse og innlemme elever i litteraturfaget (Petrosky, 1982 i Appleyard, 1991). Å skape koblinger mellom erfaringer og opplevelser av relevans med fagets arbeid, kan føre til at elevene opplever at arbeidet har relevans og mening for dem og slik skape engasjement i arbeid med faget (Danielsen, 2021). Samtidig kan samtalen, med riktige rammer, sette elever i stand til å delta i samtaler som innlemmer dem i litteraturfagets tenkemåter og begreper.

En begrensning gjort i tilnærmingen til FOL er at oppgaven ikke skal ha et terapeutisk fokus. Dette valget har blitt gjort både fordi terapeutisk arbeid er utenfor lærerens kompetanse og norskfagets rammer. Målet med å trekke tråder mellom fantastisk litteratur (i form av «Petronella Pine»-bøkene), FOL og litteraturfaget norsk, er å belyse hvordan tematikken som fremmes i verket kan belyse tema i FOL eller inspirere til refleksjon og samtale. «Petronella Pine»-bøkene blir videre objekt for drøfting om å muligheter for å trekke fantastisk litteratur inn i norskfagets litterære samtaler.

Oppgaven bygger på en litterær analyse av de tre første bøkene i underserien om Petronella Pine. Analysen ble inspirert av en kombinasjon av person- og temaorientert analyse, men tar utgangspunkt i overgangen fra opplevelsesbasert lesing til analytisk tilnærming. Målet var å undersøke i hvilken grad en kan trekke tråder mellom seriens tematikk og tematikk i FOL, og bruke analysen i drøfting av arbeid med fantastisk litteratur i norskfaget.

Til slutt ønsker jeg å ta opp oppgavens store avgrensning. Jeg har forholdt meg til teori og et litterært utvalg. Teori angående Pratchett og verkene har vært av akademisk art, og teori om de didaktiske mulighetene for fantastisk litteratur på ungdomstrinn har vært begrenset. Oppgavens analyse og funn bygger på et rent teoretisk grunnlag. Funn kan derfor bare tolkes som refleksjoner, muligheter og forslag basert på teori og analysens resultater.

1.5 Tidligere forskning:

Masteroppgaven bygger på forskning og teori fra diverse teoretiske felt. I tillegg til tidligere nevnte analyser av Pratchetts verk, inspireres oppgaven av forskning relatert til erfarte og praksisbaserte forhold mellom FOL og norskfaget (Lauritzen et al., 2021) og forskning og litteratur som vedrører skjønnlitteratur som ressurs i forståelse av eget liv og mentalisering (Dill-Shackleford et al., 2016; Kidd & Castano, 2013)

Dill-Shackleford et al. (2016) sin litteraturgjennomgang «Connecting the dots between fantasy and reality [...]» redegjør for forskning om individers mediavaner, grunner for å engasjere med narrative fortellinger og effekten av narrative opplevelser. Litteratur og forskning som presenteres i gjennomgangen, belyser narrativens hedonistiske og eudaimoniske egenskaper. Funn fremhevet i gjennomgangen belyser at narrativ kan stimulere sosiale evner og behov, stimulere empati, samt motvirke ensomhet og påvirke identitet og atferd gjennom parasosiale relasjoner.

En studie gjennomført av Kidd og Castano, presentert i «Reading Literary Fiction Improves Theory of Mind» (2013), har forsøkt å belyse hvorvidt lesing og lese-materiale kan påvirke mentaliseringsevne.. Fem eksperimenter ble gjennomført for å teste deres hypotese om litterær fiksjons evne til å stimulere leserens evne til mentalisering. Som del av eksperimentet ble testdeltakerne utsatt for prøver som skulle teste individets evne til å tolke og forstå følelser og intensjoner bak handlinger. Dette ble gjort i etterkant av at deltakerne hadde lest en gruppe utvalgte tekster kategorisert som enten litterær fiksjon, populærfiksjon, sakprosa eller uten lese-materiale. Funnene antyder at litterær fiksjon kan bidra til en økning i mentaliseringsevne.

Lauritzen, Antonsen og Nesby (2021) har forsket på hvordan FOL oppfattes av norsklærere på videregående skole. Studien utforsket lærernes begrepsforståelse, oppfattelsen av relevans for norskfaget, implikasjonene for muligheter og utfordringer til undervisning og opplevelse av begrensninger fra eksterne faktorer. Ett funn var at lærerinformantene anså FOL som å allerede tilhøre norskfagets dannelsingsdimensjon. Artikkelforfatterne spekulerer at FOL ga et videre begrepsapparat for å sette ord på danningens mål. Et annet, tosidig funn, belyser at litteraturens ansett som et redskap som skaper et trygt rom for å møte og diskutere utfordrende tabubelagte tema på

avstand. Teksten gir eleven mulighet å tilnærme seg temaet enten gjennom en personlig ramme eller en plattform tilbudt av teksten. Samtidig er det en fare for at tekstens tematikk kan komme for nære på elever. Elevene kan oppleve å eksponere meget personlige vansker, og lærerne etterlyser mulige didaktiske verktøy til å kunne møte disse situasjoner.

2 Teori

2.1 *Fantastisk litteratur*

Teorien om fantastisk som oppgaven bygger på, er hentet fra essayet «On fairy-stories» (Tolkien, 2014). Flieger og Anderson (2014) forteller at essayet, originalt publisert i 1947 og adaptert fra en forelesning holdt i 1939, utgjør «[...] the manifesto in which [Tolkien] declared his particular concept of what fantasy is and how it ought to work» (s. 9). Tolkien anses av mange som en pioner for moderne fantastisk og konseptene som omhandles i «On fairy-stories» - *sekundærverden*, *sub-creation*, *recovery*, *escape*, *eukatastrofe* og *consolation* regnes å gjennomsyre mye moderne fantastisk. Tolkien foreslår at eventyrets tidløshet og universalitet reflekterer et dypt, iboende ønske om å utforske verden, det ukjente og seg selv, samt fordrer til nytt blikk på det kjente, nye opplevelser og utforske livets universale prøver, gåter og vansker. Tolkien hevder disse egenskapene kommer fra *sub-creation* og sekundærverden, samt eventyrets evne til å fremkalle *recovery*, *escape* og *eukatastrofe* og *consolation*. Begrepene redegjøres for under og defineres i lys av «On fairy-stories» og fra senere teoretikere som utvikler og kontekstualiserer begrepene. Oppgaven videre vil bruke både Tolkiens engelske begreper og egne oversettelser (gjenskapelse, flukt, eukatastrofe og trøst).

2.1.1 Tolkiens «On Fairy-stories»: Fantastikkens egenskaper

Ifølge Edward James var normalisering av sekundærverden Tolkiens største bidrag til fantastisk (2012, s. 65). Sekundærverdenen resulterer fra vellykket *sub-creation* - menneskets iboende evne til å fantasere: å se verden rundt seg og tildele den nye egenskaper. «The mind that thought of *light, heavy, grey* [...], also conceived of magic that would make heavy things light and able to fly [...]

» (Tolkien, 2014, s. 41; original kursiv). Gjennom fantasiens evne til generalisering, abstrahering og kombinerer skapes situasjoner, fenomener og vidundre som oppfattes samtidig uvirkelige og troverdig. Et annet, relatert aspekt ved *sub-creation* er den metaforiske historiens kjele – *cauldron of story* – hvor fortellinger, figurer, historiske hendelser, kulturerfaringer og mer kokes sammen. Ved å trekke fra kjelen tilfører det sekundærverdenen en håndfasthet og

virkelighetsfølelse (Tolkien, 2014, s. 45). *Sub-creationen* kommer fra grunnmuren – motiver, verdier, tematikk – som skapes i møtet mellom fantasien og kjelens kulturhistoriske innhold. Selv om verden som stammer fra *sub-creation* bevisst ikke er ekte, får den «[...] inner consistency of reality [...]» (Tolkien, 2014, s. 60) og mulighet til å tilby en estetisk og opplysende opplevelse til både leser og forfatter (Tolkien, 2014, s. 64). Fantastikkens styrke og erfaring er å finne i disse opplevelsene, da de ifølge Tolkien leder til glede og refleksjon gjennom *recovery*, *escape*, *eukatastrofen* – det godes mirakuløse seier – og den lykkelige sluttens *consolation*.

Recovery, gjenvinningen av et klart blikk, er fantastikkens første egenskap. Individets forhold til og forestillinger av omverdenen – til gjenstander, personer, systemer og fenomen – tilsløres på grunn av ekstrem nærhet (Tolkien, 2014, s. 67). Fantasien egenskap ligger da i gjen- og ny-skapelse. Det hverdagslige blir fantastisk, kjent blir ukjent, og tildeles nye dimensjoner og egenskaper (Slettan, 2018). Slik skapes en distanse som hjelper avdekke verden og gjenvinne et nytt perspektiv (Tolkien, 2014, s. 68). *Recovery* kan videre oppfordre til stille spørsmål til ens forhold med omverden. Rosemary Jackson (1981) skriver «Presenting that which cannot be, but *is* [in story], fantasy exposes a culture's definition of that which **can** be» (s. 23; original kursiv; egen utheving). Fantastikken muliggjør møter med virkeligheter utenfor det ordinære, noe som også kan stimulere til å stille spørsmål med ved sin egen tilværelse og samfunn, verdier, normer og forventninger. Samtidig er fantastikken aldri verdinøytral (Noone, 2020, s. 13-14). Motiver og materiale som hentes fra historiens gryte, tilpasses moderne lesere og moderne perspektiv (Sørum, 2018), og trekkes frem og omskapes for å forstå egen samtid (Toijer-Nilsson, 1981, s. 21)

Fantastikkens andre egenskap er flukten - *escape* - som tilbys leseren. James (2012) oppsummerer fantastikkens *escape* som en «[...] mental escape from the ugliness and evil around us» (s. 66). Fantastikkens *escape* kan forstås som et midlertidig sted tilbake i møte med livets utfordringer. Samtidig kan tilbakesteget også forstås som utforsking av sekundærverden. Toijer-Nilsson skriver at fantastikken er redskap «[...] för att komma under verklighetens yta, inte för att fly ifrån den» (1981, s. 15). Mens *recovery* bruker fantasien for å stimulere til nye perspektiver, blir *escape* en utforsking av verden rundt en. Både Teigland (2020) og Levy og Mendlesohn (2016) støtter dette. Teigland, med referanse til Lene Kaaberbøl, påpeker fantastikkens evne til å fremstille verdener der unge protagonister får rom og mulighet til å handle og påvirke (2020, s. 120). Levy

og Mendlesohn trekker frem hvordan de alternative, av og til arkaiske, samfunnene som fantastikken presenterer, muliggjør for unge lesere å utforske roller de ikke har tilgang til i hverdagen sin (2016, s. 210). I tillegg til å utforske roller og evner, muliggjør fantastikken å tilfredsstillte menneskets dypeste ønsker: kommunisere med dyreriket og den naturlige verden, utforske verdens høyeste og dypeste grenser, samt håndtere uunngåelige tragedier og prøver som død og alderdom (Tolkien, 2014, s. 73). Ved å utforske det mystiske, det skremmende, det romantiske og eskapistiske, lærer en på avstand om verden og seg selv (Toijer-Nilson, 1981).

Fantastikkens siste – og for Tolkien (2014), dets viktigste – egenskap, er den lykkelige slutten og i trøsten, *consolation*, slutten bringer. *Consolation* er eventyrets kjerneaspekt, i trøsten finnes eventyrets evne til å frembringe håp og glede. *Consolation* forutsetter eukatastrofe, en «[...] sudden joyous ‘turn’ [...]» (Tolkien, 2014, s. 75) som inntreffer og leder vei til beseiring av ondskapen. Gleden som assosieres med *consolation*, stammer fra eukatastrofen som en mirakuløs hendelse, «never to be counted on to recur» (Tolkien, 2014, s. 75). Vendingen inntreffer uforventet, og forneker derved ikke vanskene som livet kan medbringe. I stedet avviser det en tanke om «[...] (in the face of much evidence, if you will) universal final defeat [...]» (Tolkien, 2014, s. 75). *Consolation* blir til i kjølvannet av denne seieren, og fremmer budskap om at livets prøver, farer og sorger ikke er evig (Toijer-Nilsson, 1981).

En triadisk enhet utgjør *recovery*, *escape* og *consolation* fantastikkens styrker. Sammen muliggjør de nye perspektiver på leserens leseopplevelse og forståelse av omverdenen, åpner for å utforske nye muligheter å leve livet på, samt oppfylle drømmer og konfrontere frykt og trusler innenfor fantastikkens eksotiske rammer. Og slik tragedien gir katarsis, kan fantastikken, ifølge Tolkien (2014), gi håp om å overkomme livets vansker og sorger til tross for tilsynelatende overveldende utfordringer (s. 75).

2.2 Folkehelse og livsmestring

Det tverrfaglige temaet FOL inneholder et bredt mangfold temaer. Med oppgavens forankring i begrepene selvbilde og identitet, autonomi og verdier redegjøres det for disse begrepene under.

2.2.1 Verdier

Verdigrunnlaget nedfelt i overordnet dels kapittel 2.5.1 bygger på et verdigrunnlag som fremmer medmenneskelighet og etisk samhandling, samtidig som det fremhever viktigheten av elevens individuelle verdivalg (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14).

Danielsen (2021) trekker fra Gert Biestas (2014) tre kategorier som utgjør skolens samfunnsoppdrag. Verdivalg og arbeid med verdier blir ansett som å kunne samsvare med kategorier sosialisering og subjektivering (Danielsen, 2021, s. 183, 185).

Sosialisering er å innlemme eleven i et fellesskap. Det omhandler å innlemme dem i tradisjoner, verdier og holdninger som samler fellesskapet. Sosialisering er å innlemmes i verdifellesskap og tilegne seg de holdninger og meninger som underbygger dem (Biesta, 2014, s. 157). I lys av skolens oppdrag, kan dette være verdier som menneskeverd og fokus på en samlet kulturell identitet.

Subjektivering er imidlertid individets eksistens utenfor disse fellesskapene. Det omhandler våre handlinger i møte med andre utenfor samfunnets faste rammer (Danielsen, 2021, s. 185). Biesta (2014) trekker fra Levinas, som fremmer et etisk ansvarssyn i forhold til andre. Som subjekt er en ansvarlig for å handle for andre rundt en, et etisk forhold som grunner i at en begge er medmennesker (Biesta, 2014, s. 41). Dette ansvaret er da ikke noe gitt, men iboende og noe individet selv velger å ta på seg (Biesta, 2014, s. 44). Subjektivering, som sosialisering, kan også trekke tråder til verdivalg og til læreplanens syn på menneskeverd og medmenneskelighet (Danielsen, 2021, s. 185-86).

2.2.2 Identitet

Læreplanens overordnede del fremhever fostring av identitet og selvbilde som del av skolens dannelsesgrunnlag. Skolen anerkjennes som en av flere sosiale arenaer hvor identitet og selvbilde påvirkes og etableres (2017, s. 10), og skolens arbeid skal styrke en utviklingsprosess hvor ungdom stimuleres til «positivt selvbilde og en trygg identitet» (2017, s. 14). Det er ulike definisjoner av «selvbilde». Lauritzen et al. (2021)

skriver: «Selvbilde handler om hvordan vi oppfatter oss selv, hvordan vi tror vi oppfattes av andre og hvordan vi ønsker å være» (s. 13). Selvbilde kan slik bestå av blant annet roller, oppnåelser, forhold og verdier som en gir mening til seg selv (Binder, 2018, s. 114)

Identitetsdannelse er et begrep assosiert med ungdomstiden. Selv om *ungdom* alltid har eksistert som et biologisk utviklingsstadium, er *ungdomstiden* som en adskilt del av livet – med sine egne forventninger til atferd og opplevelser - et relativt nytt konsept (Spacks, 1981 i Appleyard, 1991; Binder, 2018, s. 220). Forestillingen av ungdommen er at de har begynt å bli bevisst seg selv som objekt (andre ser en) og subjekt (opplevelse av seg selv), og individet forsøker å leve livet på en måte som kan skape sammenheng mellom sitt ytre og indre selv (Erikson, 1992, s. 121).

2.2.3 Autonomi – å kunne ta ansvarlig livsvalg og påvirke eget liv

I LK20 står det skrevet at livsmestring består av forståelse over faktorer som påvirker eget liv og kompetanse til å påvirke disse faktorene (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14). Implisitt i teksten bygges det på et syn på individer som en kompetanse i å kunne beherske og forme egne liv. Mennesket er født med evne til å handle, om det så er for å tilfredsstille instinktive behov eller hevde kontroll over eget liv og gi meninger til sine handlinger. Denne evnen, autonomi, er å forstå både som menneskets evne til selvbestemmelse, forståelse av vår evne og frihet til å handle og påvirke andre, og opplevelse av å være i kontroll over sine egne handlinger og valg (Bø & Helle, 2013a; Danielsen, 2021, s. 143; Wangberg, 2020). Behovet for autonomi knyttes opp mot individets ønske til å kunne påvirke og utfolde seg selv, dyrke interesser og interagere med omverdenen og andre. Opplevelsen av autonomi knyttes til å kunne oppleve egne handlinger som meningsfulle og til å selvstendig kunne ta ansvarlige livsvalg (Danielsen, 2021, s. 147).

Ann Heberlein (2008) kobler individets autonomi og selvstendighetsfølelse opp mot det å kunne ta ansvar for eget liv og følelsen av at andre vurderer en som ansvarlig. Mennesket har et iboende ønske å oppfatte seg selv som autonomt og selvstendig, og ha kontroll over eget liv, i tillegg til å bli anerkjent av andre som i stand til å ta valg som

påvirker eget liv (Heberlein2008, s. 13). Ansvar fremheves som en forutsetning for autonomi. Å ta ansvar for situasjonen en befinner seg i, er samtidig å akseptere at en har mulighet til å påvirke sitt eget liv. Slik anerkjennes implisitt dette individets evne til å handle, å bestemme hvordan en handler og at ens handlinger kan påvirke seg selv og andre (Heberlein, 2008, s. 53). I å ta ansvar, går individet vekk fra å være et maktesløst offer, og gjør slik krav på egen autonomi og gir mulighet til selvstendighet.

For psykologen Albert Bandura står menneskets autonomi og meningsskapende evne sentral. Mennesker skaper mening gjennom sine ønsker for fremtiden og for sine lange og kortsiktige mål. Det er ens mål, forankret i verdier og ønsker, som gjør handling meningsfullt (Bandura, 2001, s. 8). Vår evne til å handle er iboende, skriver Bandura (1997): «People have always striven to control the events that affect their lives. By exerting influence in *spheres over which they have some control*, they are better able to realize desired futures and to forestall undesired ones» (s. 1). Bandura forstår mennesket som agentisk: De er i stand til å påvirke sitt eget liv gjennom intensjonelle, reflekterte og målrettede handlinger. Mennesket har handleevne, og er kapabel til å både forstå hva de selv ønsker og har evnen til å påvirke sine egne liv. Ved å forstå, eller ha en forestilling tilknyttet til, ens evner og hva som kan gjøres, blir mennesket en aktiv aktør, de er produsenter for egne handlinger, i stedet for bare være passive mottakere av andres (Bandura, 2001, s. 4). Individets evne til å handle og påvirke sitt eget liv, finner sted i et triadisk forhold mellom egne mål, egen atferd og samfunnets rammer. Disse faktorene påvirker hverandre gjensidig, og mennesket blir slik i stand til å reprodusere samfunnets verdier og rammer, eller produsere nye (Bandura, 1997, s. 5-6)

2.3 Litteraturredidaktikk

2.3.1 Den tenkende leseren

Mennesker er tekstelskende skapninger, og ens forhold til tekstene en eksponerer seg for kan vises på mange forskjellige måter. Appleyard (1991) skisserer frem grovkategorier i boken *Becoming a reader*. Her redegjør han for de diverse rollene leseren kan ta i møte med tekster og hva som kjennetegner de ulike rollene med tanke

på tekster de velger og hvordan leseren kommer teksten i møte. Den tenkende leseren (oppgaven bruker også begrepet ungdomsleeren), er en leserolle som finner sted mellom 12-18 år (Appleyard, 1991). Der tidligere leseroller er preget av lekne og romantiske forhold til teksten, utvikler ungdomsleseren et eudaimonisk forhold til teksten.

Ungdomsleseren befinner seg på et livsstadium hvor de forsøker å forstå seg selv og verden rundt seg, oppdage og gi uttrykk for hvem de er og mer. Den tenkende leserens forhold til tekst, speiler denne søken, og Appleyard fremhever tre kriterier som ungdommen stiller til teksten (Appleyard, 1991).

For det første ser ungdomsleseren etter en tekst hvor de kan leve seg inn i handlingen og identifisere seg med verkets personer. Elevene verdsetter tekster der de kan gjenkjenne seg i tekstens personer, konflikter og tematikk (Appleyard, 1991, s. 102). Til dette formålet, søker de etter litterære personer de opplever kan speile deres opplevelse av verden: Personen skal være mangefasettert, oppleves som å ha et indre liv, og være noen de kan speile sine egne vansker og utfordringer gjennom (Appleyard, 1991, s. 106). Samtidig antydes det at de også søker idealer for å finne personer som de kan speile seg selv etter og motiveres til å bli en bedre versjon av seg selv (Appleyard, 1991, s. 104).

Det andre kriteriet er realisme. Elevens forhold til teksten bygger på en interesse for dens. Appleyard (1991) beskriver denne realismen som å reflektere verden slik ungdommen selv kan oppleve den (s. 107). Teksten reflekterer deres egne opplevelser, eller fremstiller situasjoner de kan se for seg, og de bruker dette til å bedømme teksten (Appleyard, 1991, s. 107). Et annet aspekt av den tenkende leseres syn på realisme, er at den trekker på tragedie (Appleyard, 1991, s. 109). Tragedien representerer deres nye forståelse av verden som mørkere og mer komplekst enn før, og et feilsteg kan muligens føre til en situasjon man ikke kommer ut av (Appleyard, 1991, s. 109, 110).

Det siste kriteriet for ungdommens engasjement, er at tekstens personer og opplevelsen av realisme, motiverer ungdommen til leserne til å tenke og reflektere. Den unge leseren bruker sin kunnskap om personen og deres situasjoner til å bedømme sitt eget liv og vurdere sine egne livsforhold (Appleyard, 1991, s. 111). I møtet med litteraturen prøver de å formulere en mening om budskap, og hva teksten kan si for deres eget liv.

Appleyard (1991) legger vekt på dette punktet for videre utvikling. Ungdommen har begynt å tenke abstrakt og trekke koblinger fra det fiktive til sitt eget liv. Historier kan ha en mening dypere enn bare overflaten. Samtidig er det en forestilling om én gitt mening, noe fast og konkret de kan ta i bruk (Appleyard, 1991, s. 112). Appleyard legger vekt på tre implikasjoner til økt litterær forståelse i forhold til mening. Først er å forstå at tolkninger kan være mangfoldige og fortellinger kan ha mange mulige budskap (Appleyard, 1991, s. 112). Det andre s er at eleven ofte trenger støtte og modellering for å bevege seg under tekstens overflate, slik at de kan legge merke til hvordan tekster kan omtale eller utforske sin samtid (Appleyard, 1991, s. 112). Det tredje er å bevisstgjøre elever om at tekstens mening kan oppstå gjennom forfatterens bevisste valg. Mening blir ikke lenger gitt, men konstruert, og mening kan uthentes og forstås aktivt i møte med teksten (Appleyard, 1991, s. 113). Appleyard (1991) påpeker nødvendigheten for læreren å modellere disse stegene, samt bevisstgjøre eleven hvordan teksten kan skape mening, og slik øke deres kompetanse i møte med tekst (s. 112).

2.3.2 Den litterære samtalen

Den litterære samtalen skiller seg fra hverdagslige samtaler om litteratur og film. Der en til vanlig kan dele et generelt handlingsreferat eller korte vurderinger, omhandler den litterære samtalen å knytte litteraturfagets faglighet med samtalens spontanitet og flyt. Samtalen blir utgangspunkt for faglig refleksjon og arbeid, og elever kan bruke hverandres refleksjoner og innspill til å videreutvikle egen forståelse av teksten, utvikle videre refleksjoner og tekstkunnskaper (Hennig, 2017). Målet for samtalen er at, etter som elevens forståelse og kunnskap om tekst, tekstarbeid og føre samtale, opparbeides et begreps- og strategirepertoar som kan støtte eleven videre i samtale og i tolking og forståelse av teksten (Aase, 2005, s. 108).

Samtalen omhandler møte med tekst, og styres av teksten (Aase, 2005, s. 110). Dens primære mål er å utforske elevens møte med litteratur og økende forståelse og faglighet. Samtidig er litterære samtaler rettet mot tekst og erfaring med tekst, og dette gjør at samtalen også kan inneholde personlig forhold til teksten og meninger og holdninger som trekkes frem i møte med den, og samtalen kan slik bli spontan, utforskende og uforutsigbar (Aase, s. 2005, s. 110; Hennig, 2017, s. 164). Samtalen kan slik bli spontan, utforskende og uforutsigbar (Hennig, 2017, s. 164). Både Aase (2005, s. 110) og Hennig (2017, s. 165) legger vekt på elevens mulighet til å utfolde seg og bruke

samtalen til å utforske litteraturen. Hennig (2017) setter elevens utfoldelse som viktig – at deres egne innspill og oppdagelser danner hovedgrunnlag for samtalen (s. 165).

Samtidig har læreren en viktig rolle. Hen skal iscenesette og modellere, og skal sørge for at litteraturarbeidet har trygge rammer. Litteraturarbeid skal gi elevene trygge rammer til å utforske litteraturen og temaene de kan komme til å møte (Lauritzen et al., 2021, s. 13). En tanke er at litteraturen kan gi en nødvendig distanse til tunge tema, men de kan samtidig komme tett på eleven, og de kan muligens eksponere sine tanker og indre på en måte som kan gjøre dem sårbare (Lauritzen et al., 2021, s. 11; Hennig, 2012, s. 165-166). I forebygging av mulige sårbare situasjoner, blir rammen for samtalen viktig.

Hennig (2012; 2017) fremmer tre stadier i samtalen: innledende fase, mellomfase og avsluttende fase. Disse fasene burde ikke forstås som faste punkter, men som stadier hvor elever leser og bearbeider erfaringer med varierende grad av personlig nærhet og faglig distanse.

Den innledende fasen inneholder elevens innledende erfaringer med teksten. I denne fasen tar de i bruk egne erfaringer og forståelse av verden til å konstruere en forestilling av den litterære verden. Hennig legger vekt på viktigheten av å la eleven dele sine inntrykk. Selv om de kan være ureflekterte og tett knyttet opp mot selv i stedet for verket, kan samtalen gi rom for verdifulle refleksjoner som kan hjelpe andre elever utbygge sine forestillinger eller løse opp i forvirringer (Hennig, 2017, s. 166, 168). Da elevene bruker sine egne forkunnskaper og inntrykk til å forstå teksten, kan effektive arbeidsmetoder være å aktivere forkunnskaper, gjøre dem bevisst på inntrykk de får i møte med teksten, og skape engasjement i forhold til mulig tematikk de oppdager (Hennig, 2012, s. 156, 158). I klasser med elever med lav litterær erfaring eller som opplever vansker i møte med teksten, kan styrt respons-spørsmål mulig hjelpe eleven bli bevisst på opplevelser og tanker de får i møte med teksten (Hennig, 2017, s. 167).

Mellomfasen innebærer forsøk på å skape et helhetlig inntrykk av teksten og knytte den til sin egen virkelighet og liv (Hennig, 2012, s. 163). Målet med fasen er imidlertid å bygge på deres litteraturfaglige evner. For dette er det viktig å avdekke hvor elevene befinner seg og hvordan de forholder seg til teksten (Hennig, 2017, s. 168; 2012, s. 163,

165). En måte å gjøre dette på er å trekke frem litteratur som fremstiller sosiokulturelle forhold som kan være ukjente for elevene. (Hennig, 2012, s. 165). Ved å legge fokus på fremmede situasjoner, får man også oversikt over hvordan elevene forholder seg til tekstene de leser og hvilke strategier de tar i bruk i møte med teksten, og hvor de befinner seg faglig. Modellering blir også viktig for dette stadiet, da samtalen går på å «senke farten» (Hennig, 2017, s. 168) i samtalen og trekke elevens fokus mot tekstens utforming. Slik kan man igangsette nærlesing, samt modellere innganger, strategier og begrepsbruk til å snakke om teksten (Hennig, 2012, s. 172).

Slutfasen er siste steg i utviklingen av arbeidet med tekst. Eleven besitter en metodikk og begrepsforståelse som gjør at de kan bruke sine kunnskaper til å uthente mening fra teksten (Hennig, 2012, s. 173). De kan nå bruke litteraturen til å reflektere over budskap og verdier som fremmes, og kan relatere verket til en samfunnskonteks (Hennig, 2017, s. 172).

2.4 Metode for analyse

Masteroppgaven bygger på en kvalitativ studie av Terry Pratchetts tre første «Petronella Pine»-bøker i utforskning av problemstillingen: «Hvordan kan arbeid med fantastisk litteratur som fremstiller unge protagonisters utfordringer og utvikling, virke som ressurs i skoleelevers arbeid med folkehelse og livsmestring?»

Målet for analysen var å undersøke hvordan: 1) hvordan Petronella Pine-bøkens narrativ og fremstilling- og utvikling av protagonist kunne analyseres i lys av tematikk tilknyttet FOL, og 2) hvordan tekstens fantastiske elementer kunne uttrykke mulige normer. Fremgangsmåten for analysen var en gradvis overgang fra erfaringsbasert til analytisk tolkning av teksten. Teori og begrepsapparat ble hovedsakelig trukket fra en kombinasjon av personorientert og tema- og normorientert analyse. Disse ble ansett som mest høvelig med problemstillingens fokus på litterære protagonister, samt fantastikkens verdipregede egenart. Narratologiske trekk som fokalisering og narrativ tid ble integrert i analysen på grunn av nærhet mellom fortelleragent og protagonisten Petronella Pine og innslag av anakroni.

2.4.1 Det litterære utvalget

De tre første bøkene – *Skrellingene*, *En hatt full av himmel* og *Vintersmeden* – følger Petronella som ni, elleve og tretten år mens hun oppdager hekseri og senere i lære under heksene frøken Flatmark og Rokk.

Skrellingene er en historie om folkløse og eventyr i Faerie, de underjordiske land. Petronella presenteres som en ung jente som ønsker å bli heks og med mystisk talent for rollen. Da eventyrmonstre trenger seg inn på hjemstedet deres og broren blir kidnappet av Dronningen av Eventyrlandet, tar hun på seg å hente broren hjem ved hjelp av de kriminelle, men godhjertete skrellingene. Hun finner broren, tar på seg sin døde bestemors rolle som Kalkåsens beskytter, og bekjemper Dronningen med kløkt. Her kommer de første talentene hennes til syne, noe som styrker troen på seg selv og egen identitet.

En hatt full av himmel (heretter forkortet til *Hatt*) omhandler Petronellas første læringsperiode under landsbyheks- og healer frøken Flatmark. Som del av lærlingplassen følger dislokering, og Petronellas tid vekk fra Kalkåsen vekker frustrasjon og forvirring da hekseriet hun møter, står i konflikt med hennes oppfatning om det. Samtidig jages hun av kubusen, som er en skapning som ønsker å ta maketen over Petronella for å bruke heksemakten og evnene hennes til å beskytte seg selv. Kubusen tar over Petronella og fjerner hennes hemninger, men hun kommer seg løs ved hjelp av skrellingene. Med skrellingen Rob Kvensomhelst og heksen Værvoks' hjelp, klarer hun å stanse kubusen og hjelpe den gjennom døren til det hinsidige. Til slutt returnerer Petronella til Kalkåsen, bestemt på å fortsette opplæringen som heks.

Vintersmeden tilhører sjangermessig en *Young Adult*-fantastikkretning. Boka omhandler Petronellas konflikt med den "titulære ånden". Petronella er 13, og i lære hos den gamle frøken Rokk. En kveld reiser heksen ut for å observere en dans, men da Petronella går inn i dansen, endrer hun på historien om årstidenes gang. *Vintersmeden* slippes fri og Petronella ender opp med Sommerpikens essens. Med essensen følger rollen, og Petronella må ta over Sommers arbeid samtidig som hun opplever mentorens død, og ender opp å hjelpe Rokks etterfølger, den inkompetente Annagramma, flykte fra

vintersmedens romantiske fremskritt og senere konfrontere ånden før han snør ned verden.

Serien omhandler Petronellas oppdagelse av og opplæring som heks, møte med det fantastiske og utfordringer knyttet til dette. Intertekstualitet preger plottene. Motiv fra eventyr, mytologi og dannelsesfortellinger – slik som *questet*, hjemme-ute-hjemme-struktur (HUH) og dommedag og gudeavatarer – bygger opp under de intertekstuelle referansene. Allusjoner og referanser – for eksempel den subversive fremstillingen av eventyrheksen og vekten som legges på eventyr – er videre eksempler på intertekstualitet som igjen bygger opp under seriens parodiske humor og indirekte samfunnskommentarer.

Både *Skrellingene* og *Hatt* har en kronologisk struktur. *Vintersmeden* begynner imidlertid *in medias res*, hvor verkets innledning befinner seg mellom de to siste kapitlene av historien som fortelles.

Serien plasserer Petronellas utvikling og vekst i søkelyset. Å vokse opp og erfare livet tematiseres gjennom hekseriet – som både tar for seg profesjon og verdier –, identitet og å handle og ta ansvar. Fantastikken synliggjøres både i Petronellas hjelpere, skrellingene (også: blåtroll) og fokus på magi, hekseri og historiens effekt på verden.

2.4.2 Valg for analyse

En utfordring ved analysen var valget mellom å analysere verkene individuelt eller som del av en samlet serie. Begge presenterte egne muligheter og begrensninger for analyse. På en side kunne et fokus på individuelle verk tillate å gå i dybden på temaer tilknyttet FOL som tas opp i spesifikke bøker og trekke frem et potensielt større mangfold av relevante temaer. På den andre siden presenterte serien muligheter til å analysere utvikling i personfremstilling og tematikk på overordnet nivå. Fokus på serien gjør det da mulig å ta for seg mulig FOL-tema i dybde på bekostning av mulig tematisk mangfold. Til slutt ble det avgjort å analysere bøkene som serie, da dette ble forstått å mulig-gjøre et større fokus på bøkens utviklings- og dannelsesaspekter. Med tanke på FOL ble det valgt å snevre fokus mot tematiseringen av danning – hekseri og dets verdier, identitet og handleevne – og magien.

Danningskapittelet fokuserer på fremstillingen av Petronella, hennes utvikling og realiseringen av hennes prosjekt. Delkapitlene er rettet mot Petronellas hekse- og identitetsdannelse. Delkapittelet om valg- og handleevne fokuserer på et generelt serieoverblikk, med fokus på *Hatt* og *Vintersmeden* og på normen som valg- og handleevnetematikken fremmer. Magikapittelet analyserer fremstillingen av det fantastiske og magiske. Fremstillingen av magien og fantastiske, i tillegg til å påvirke vår forståelse av verden og narrativet, er bærere av tekstens norm (Clute & Grant, 1997a; Tolkien, 2014). Det fantastiske rolle på Skiveverdenen analyseres gjennom to fokus: historier og magi.

2.4.3 Teori til gjennomføring av analyse:

Siden analysen baserte seg på en generell overgang mellom erfaringsbasert og analytisk tilnærming til tekstene, ble det nødvendig å ta i bruk tolkningsbegreper som kunne skape distanse mellom leseren og tekstene (Gaasland, 1999).

Nikolajeva fremhever i *Rhetoric of character in children's literature* (2002) fem sentrale kategorier for analysering av personskildring og tar i bruk både interne og eksterne virkemidler. 1) Direkte skildringer og fortellerkommentarer, 2) skildring av handling og hendelser, 3) dialog og tale, 4) fremstilling av personers indre tanker, 5) implisitte, leseravhengige trekk som attributter og navn.

Fokalisering refererer til forhold mellom den opplevende og det som oppleves og tolkes (Bal, 2009, s. 149). Petronella er seriens primære fokalagent, noe som både skaper inntrykk av en protagonist med et tydelig indre liv og observant blikk. Samtidig blir det òg en utfordring å skille hvorvidt narrasjonen formidler perspektivet til protagonisten eller til en tilbaketrasket, vurderende og observerende fortellerstemme.

Analysens tematiske aspekt tok utgangspunkt i motiv sentrert rundt protagonisten Petronella Pines personutvikling. Motivene som lå til grunn for analysen ble valgt ut på bakgrunn av tematikk knyttet til FOL. Disse var: verdier, identitet, og handlingsevne (ansvar og målrettet handling). I analyse av magi ble det tatt grunnlag i motiv som fremstilte eksplisitt bruk av magi og historie.

Til slutt ønsker jeg å redegjøre for to sentrale forutantakelser og fordomsområder. Dette er for å tydeliggjøre for mulige feilkilder og skape transparens. Den første av disse fordommene er at jeg, som “fan” av Terry Pratchetts «Skiveverden»-serie, har et nært forhold til serien og kunnskap om dens interne intertekstualitet. På en side utvider dette egne tolkningsmuligheter, da kunnskap fra resten av serien kan bidra til utvidede tolkningsmuligheter i møte med «Petronella Pine»-bøkene. På den annen side kan dette forholdet medføre en emosjonell nærhet til verkene som videre kan føre til antagelser, projiseringer og kan utfordre distansen som er nødvendig for en litterær analyse (Dill-Shackleford et al., 2016; Gaasland, 1999, s. 15). Den andre fordoms-kategorien kommer i møte med motiver og handlinger. Å trekke motiv fra historiske og mytologiske kilder er en av fantastikkens kjennetegn. (Sørum, 2018) fremhever at moderne lesere vil ha et annerledes forhold til disse motivene, da de omgjøres og tildeles nye meninger (372). Tolkning av litterære personers handlinger og reaksjoner spiller også på leserens egen forståelse og tolkning av handlingen og dens kontekst (Bal, 2009, s. 131). Både mytologiske motiv og handlingsmotiv kan derfor skape tomrom der jeg selv konstruerer innhold. I situasjoner hvor egne fordommer kan oppstå, har det vært forsøkt å forankre tolkninger i litteratur eller gjøre tolkningsprosessen så transparent som mulig.

3 Analyse

Analysekapittelet er delt i to hovedkapitler. Det første kapitlet retter søkelyset mot Petronellas dannelsereise og hennes hekseprosjekt. Det andre kapittelet tar for seg seriens fantastiske elementer. Fokuset rettes mot fremstillingen av magien – hva som tildeles magisk kraft – og eventyrelementene i narrativet og den fiktive verdenen som framstilles.

Begge kapitlene (og relaterte delkapitler) er arrangert på bakgrunn av tematikk, dog med ulike konstruksjoner. Dannelsedelkapitlene 3.1.1 og 3.1.2 er oppdelt per verk med hensyn til utvikling av hovedpersonen. Delkapittel 3.1.3 og kapittel 3.2 er konstruert rundt overordnede og normative temaer i *handling og valg* og *det fantastiske*.

3.1 *Å bli heks: om hekseriets verdier, om identitet og ansvar og Petronella-karakterens utvikling*

3.1.1 Heroiske og altruistiske hekseri

Heksen er en arketypisk figur som har vært fremstilt i diverse media og historier, spille- og tegnefilmer og videospill. Heksen er en gjengående figur, en type, i eventyret – noe som påpekes i *Skrellingene*, «Og et eller annet sted i alle eventyrene fantas heksen. Den *onde gamle heksen*» (Pratchett, 2003/2004, s. 31; original kursivering). Det er leserens kjennskap til typen som gjør den egnet til parodiering og dekonstruksjon, hevder Lüthi (2014, s. 129).

Heksefiguren som fremstilles i «Petronella Pine»-bøkene trekker på kjente trekk til eventyrheksen og hennes adaptasjoner. Skiveverdens kjente hekser er eldre kvinner, de går i sorte klær av tradisjon (Vinter, s. 21), og heksens spisse hatt blir en markør for rollen, «[...] den røpe[r] at personen under den [er] en heks» (Pratchett, 2006/2008).

Capdevila (2018) hevder at heksen blir spesiell fordi Pratchett bruker stereotyper som grunnlag (s. 64). Skiveverden-heksa spiller på den eldre, sortkledde figuren, men i stedet for å holde typen for narr, blir hun imidlertid omformet til en figur som er både sterk og heroisk. Ved å omskape eventyrheksa til en heroisk rolle, knytter Pratchett

mulighet for heroisme og positiv handling til figurer som ofte ikke assosieres med heltedåder eller som fantastiske protagonister (Lüthi, 2014, s. 130)

Petronellas prosjekt å bli heks viser henne lære om heksens positive rolle og hennes verdier som bygger på å ivareta mennesker. Petronellas personutvikling kan tolkes som en innlemmelse i en rolle og en omfavnelse av hekseriets verdier. Sentralt for analysen står verdier om ubetinget ansvar, omsorg og å ta vare på andre mennesker.

3.1.1.1 *Skrellingene* og oppdagelse av hekserollen

Skrellingene er leserens introduksjon til seriepersonen Petronella Pine, som har bestemt seg for å bli heks for å ta over etter sin avdøde bestemor. *Skrellingene* omhandler Petronellas møte med det fantastiske, hennes *quest* for å redde broren fra Eventyrland og oppdagelsen av heksens verdier.

Da Petronella Pine introduseres for leseren ved elven med broren, «[...] hadde hun bare for en uke siden bestemt seg for at hun skal bli heks når hun ble stor, [...]» (Pratchett, 2003/2004, s. 7). Hennes prosjekt å «[...] være heksen og vite saker og ting, akkurat som Bestemor Pine ...» (s. 33) er allerede underveis. Allerede ved starten blir heksefiguren etablert gjennom Petronella. For det første blir det en rolle hun kan ta på seg. For det andre, assosieres den med kunnskap som et frigjørende aspekt. For det tredje assosieres heksen med Bestemor Pine. Petronellas implisitte ytring under samtalen med My Stikk - "Du sa nettopp: Bestemor Pine hørte på meg hele tiden" (s. 33) - fremmer forholdet mellom bestemor og barnebarn som varmt. Påstanden «[Bestemor Pine] ville tatt [gamle fru Skarptunge] i forsvar, og folk ville ha lyttet til henne» (s. 37) fremstiller en beundrende holdning til bestemoren, samt skildrer Bestemor Pine som en person som både er respektert og som står opp for andre. Heksen fremstilles som en figur som står opp for andre og tar dem som er sårbare og andregjort i forsvar, og hennes mål blir å kunne ta den på seg.

Petronella blir bevisst heksens verdier i løpet av hennes *quest* for å redde broren fra Eventyrland og dens Dronning. Oppdraget og krysningen mellom Skiveverden og Eventyrland spiller begge på et *quest*motiv. Petronella må redde sin bror fra den onde Dronningen. *Quest*motivet viser både til en episk og folklorisk tradisjon, men

fremstiller også vekst. Mendlesohn (2008, s. 4) fremhever moralsk utvikling som *questets* belønning. For Petronella utgjør oppdagelsen av heksens verdier denne veksten. Verdiene knyttes opp mot sinne og egoisme (også brukt: eierskapsfølelse). Sinnet og egoismen er trekk assosiert med eventyrheksen – om det er sinne for å ikke bli bedt i dåp, som i Tornerose eller når det som er hennes krenkes. Petronellas oppdagelse av disse verdiene rekontekstualiserer dem som heroiske. Rekontekstualiseringen finner sted i tilbakeblikk til Bestemor Pine, som innledes av forfatterkommentaren om Petronella:

[Petronella] var blitt oppdratt til ikke å være egoistisk. Hun visste hun ikke var det, ikke slik folk forstod det. Hun prøvde å tenke på andre. [...] Dette var en annen følelse.

Hun var ikke tapper eller edel eller snill. Hun gjorde dette [redde broren] fordi det måtte gjøres, fordi det ikke fantes noen måte hun kunne la være å gjøre det på. Hun tenkte på:

... *Bestemor Pines lys, som snodde seg langsomt over Kalkåsen*, [...] (Pratchett, 2003/2004, s. 181; original kursiv)

Overgangen til analepsen kobler egoismen opp mot forholdet mellom Bestemor Pine og saueflokket. Snarere enn å handle om å ta og stjele, blir egoismen å handle for andres velvære og trygghet, den tildeles en etisk dimensjon. Det er et forhold som presenteres som utakknemlig – en idé som gjennomsyrrer serien (Köhler, 2021) – samtidig som at det blir omtalt som viktig å handle for andre. Egoismen og dens beskyttelse stammer imidlertid ikke fra en iboende godskap eller edelhet. I stedet blir egoismen, gjennom fokusert benektelse, distansert fra disse essensielle egenskapene. Heksens egoisme fremmes snarere som en plikt til å handle, noe som «måtte gjøres», basert i verdier om å ta vare på andre «[...] fordi det [er] utenkelig å la være [å ta vare på dem]» (s. 181).

I likhet med egoismen blir sinnet tildelt en etisk dimensjon. Ifølge Capdevila (2018) blir heksens sinne etisk fordi det grunner i ansvar for andres velferd (s. 68). Der egoismen kan tolkes som en plikt til å hjelpe og ta vare på mennesker og annet liv (som fe og lam), fordrer sinnet til å handle i møte med urett: situasjoner hvor makt misbrukes på bekostning av dem som er sårbare og svake. Sinnets handleplikt fremstilles i tilbakeblikket til møte med kramkaren som slo sitt overbelastede esel «[...] fordi varene [hans] hadde veltet av» (Pratchett, 2003/2004, s. 182). Det etiske sinnet fremstilles i handlingen å sla kramkaren med sin egen kjepp og advarselen om at «[...] hvis [hun] gir beskjed om det, vil [kramkaren] være uønsket i [hennes] trakter. [...]» (s. 182). I eventyr blir heksens sinne fremkalt av personlig krenkelse. Det brukes til å ødelegge for

andre. Bestemor Pines interaksjon med kramkaren og eselet, fremstilles sinne som motivert av urett og vold. Slik som egoismen, blir sinnet en plikt til å handle og «[...] snakke på vegne av dem som ikke har noen stemme» (s. 183), hun gir bistand til de som ikke kan forsvare seg selv.

Petronella omfavner disse verdiene under konflikten med Dronningen. Dronningen er heksens antagonistiske speilbilde. I motsetning til Dronningen som fremstiller seg «[f]ullstendig perfekt. Som en dukke» (Pratchett, 2003/2004, s. 220), blir heksen en monstrøs skapning. Der heksens egoisme i virkeligheten er en etisk plikt, skjuler Dronningens påstander om godhet en «[...] nydeli[g] skikkels[e] som ikke ha[r] talent for annet enn å kontrollere» (Pratchett, 2003/2004, s. 265). I å stå mot tyrannen, omfavner hun heksens verdier. Hun tar opp kampen mot ondskapen som tar livet av hennes gress og forsøker å føre under seg hennes land. Slik eventyrheksen retalierer mot tyveri eller respektløshet, blir Petronella å slå tilbake mot Dronningen. Men i stedet for destruktivt, blir det beskyttende. Hennes interne monolog «*Gjør alle liv og drømmer og håp til dine! Beskytt dem! Redd dem! Få dem inn i folden! Gå gjennom stormen for deres skyld! Hold ulven på avstand!*» (s. 265; original kursivering) blir en appell til å handle, og viktigheten styrkes av repetisjon og korte setninger. Ved å gjøre «[...] egoismen til et våpen» og gjøre «[...] alle liv og drømmer og håp [...]» sine egne, handler hun på heksens beskyttende ansvar og tar på seg rollen for å beskytte sin verden. Hun har oppdaget heksen som beskytter, en som tar vare og står opp for dem som ikke kan stå opp for seg selv. Bestemor Pines «[...] hennes måte å vise bifall på» (s. 276) anerkjenner overtakelsen. Slik nikket ble vist å anerkjenne dyktige gjeterne, blir Bestemor Pines nikk en anerkjennelse av Petronella som sin arvtaker. Samtidig blir Petronellas uerfarenhet som heks symbolisert av bestemorens gjeterhunder, Lyn og Torden. De er bestemorens hunder, og selv om hennes sinne og påtagelse av plikt tilkaller dem, er de bestemorens hunder, de «[...] lystre ikke kommandoer fra et lite barn» (s. 276). Petronella har beseiret Dronningen, men er fremdeles kun et barn. Hun har oppdaget heksens verdier og påtatt seg rollen, men hun har fremdeles mye å lære før hun kan kalle seg heks.

Skrellingene fremstiller begynnelsen på Petronellas hekseprosjekt og oppdagelsen av heksens verdier, som grunner i å ta vare på og stå opp for andre. Ved å grunne i heksens kjente trekk – hennes egoisme og sinne fremmes hun slik som en heroisk figur, og

Petronellas mål og ta på seg rollen og handle til dens verdier fremstiller henne som en dypt etisk person.

3.1.1.2 *Hatt* og forståelse av rollens verdier

Der Skrellingene omhandlet oppdagelsen av heksens ansvarsplikt, omhandler *Hatt* at hun får forståelse for verdiene som underbygger hekseriet. Hovedkonflikten tilknyttet den første lærlingplassen er dissonansen mellom hekseriets virkelighet og Petronellas forventninger til heksefiguren.

Fokuset for lærlingperioden er verdiene som ligger til grunn for heksenes arbeid, og som Flatmark forteller Petronella, at hekseri «[...] for det meste dreier seg om å gjøre helt alminnelige ting» (Pratchett, 2004/2005, s. 105). Arbeidet og pliktene Petronella utfører spiller på overføring av kjente aktiviteter og oppgaver. Flatmarks arbeid i landsbyen, hvor hun «[fyller] det som er tomt og [tømmer] det som er fullt» (s. 97) er et annet eksempel på trekk fra primærverden. Flatmarks arbeidsoppgaver som sårstell, fødselsbistand og besøk og støtte til gamle mennesker som Veverud, skaper en kobling til helse- og sosialarbeidere. Hekseriet gis et omsorgsfullt preg. Heksa ivaretar de sårbare individene.

Likhetene mellom aktivitetene og arbeidsoppgavene som heksen utfører, er lett gjenkjennelige. Heksen og hekseriet fremstår som kjent og jordnært, samtidig knyttes det sammenheng mellom det hverdagslige og det fantastiske. Petronella opplever derimot at arbeidet er «[...] for det meste den slags plikter som bare var ... plikter» (Pratchett, 2004/2005, s. 80) og «[...] det meste av det hekser gjorde [var] svært likt arbeid. Kjedelig arbeid» (Pratchett, 2004/2005, s. 111). Beskrivelsen av arbeidet som «bare plikter» og «kjedelig arbeid», skaper preg av skuffelse og antydning til at praksisen hun møter er i strid med hennes forventninger. Summeringen av arbeidet skaper antydning til et stadig arbeidspress. «Det var *alltid* bandasjer som skulle skiftes eller forventningsfulle mødre å snakke med» (Pratchett, 2004/2005, s. 97; egen kursivering). Heksas arbeid tar ikke slutt. Det er alltid noen som trenger hjelp.

Heksens ubetjente arbeid, fremstilles som frustrerende. Heksens omsorg og medlidenhet gis ubetinget til alle som trenger hjelp. Heksens plikt til å hjelpe alle frustrerer

Petronella som «[...] skal vedde på at noen er altfor gniene til å betale →» (Pratchett, 2004/2005, s. 98) for arbeidet som gjøres. Der noen er gavmilde, og gir Flatmark mat og klær selv om hun ikke stoppet innom, gir noen «[...] en kopp te og en tørr kjeks» (Pratchett, 2004/2005, s. 98) for et sydd øksesår. Frustrasjonen og forestilling om betaling er grunnet i en følelse utakknemlighet: Selv om hekseriets arbeid er krevende, får en lite igjen. Betalingskravet står imidlertid i strid med heksens hjelpeplikt. Som Flatmark påpeker, «[m]an kan ikke la være å hjelpe folk [...]» (Pratchett, 2004/2005, s. 99), selv om vedkommende glemmer eller nekter å gjengjelde. Å kreve betaling gjør hekseriet til noe transaksjonsmessig. Det betinger omsorgsarbeidet og fester en prisverdi til heksas hjelp og til menneskeliv- og helse.

Veverud blir en representant for samfunnets sårbare, de som heksen beskytter. Sårbarheten understrekes i skildringen av mannen med *papirtynn, gulaktig* hud (s. 101) og råtnede tenner (s. 102). Veveruds fysiske trekk og hans vane for å forveksle Petronella og hans døde datter, bygger på allusjon til alderdom og senilitet, samt sårbarhet og død i utvidet forstand. Dødsfrykt er koblet til Veverud til den grad at «[h]an snakker alltid om ... begravelsen sin» (Pratchett, 2004/2005, s. 104). Veveruds fremstilling som sårbar understrekes av forholdet hans til døden og frykt for å være byrde. Flatmarks villighet til å gi bistand, trekker frem heksens ansvar for dem i sårbare situasjoner. Samtidig reflekterer denne personfremstillingen ideen om at alderdom assosieres med «[...] decrepitude, vulnerability and/or evil» (Capdevila, 2018, s. 60). Ubehag og uhygge preger fremstillingen av interaksjonene mellom Petronella og Veverud, som kommer til syne i skildringer av ham i oppsummeringen av deres første møte, da han «[...] hadde grepet henne rundt handleddet med forbausende styrke da hun gikk forbi ... Det hadde kommet som et sjokk, den kloen av en hånd [...]. Man kunne se blodårer like under huden.» (s. 102). Skildringen tilfører Veverud monstrøse kvaliteter og gjør ham dyrisk og umenneskelig. Skildringen kobler også på alderdommen, da *blodårene* står ut under huden på kloen. Veveruds papirtynne hud ble brukt til å skildre alder og sårbarhet, kobles nå opp mot hans monstrøse trekk. I motsetning til Petronellas utsagn at «[d]et er fryktelig trist at [Veverud] bor alene på den måten» (s. 104) som viser sympati, blir interaksjonen med mannen preget av uhygge.

Skildringen av arbeidet utført som lærling hos Flatmark viser at hekseriet bygger på omsorg og medfølelse. Verdiene og arbeidet fremmer heksen som en positiv og heroisk

figur. Petronellas frustrasjoner rundt heksas arbeid, folks utakknemlighet og uhygge i møte med Veverud tolkes imidlertid som hennes forventninger til hekseriet ikke samsvarer med virkeligheten. Tolkningen underbygges av hennes interne monolog i kjølvannet av møtet med hekselærlingene.

Hvor var *magien*? Hun forsto at man måtte lære det grunnleggende, hverdagslige *håndverket*, men når ville «heksedelen» dukke opp? [...]

Hun hadde forventet seg – hva, egentlig? Tja ... å gjøre seriøse heksekunster, fly på sopelime og utføre magi, vokte verden mot onde makter på en edel, men likevel diskre måte, og *i tillegg* hjelpe fattige mennesker *fordi hun var en skikkelig hyggelig person*. Og menneskene hun hadde sett i dette drømmebildet hadde ikke hatt så uappetittlige lidelser og barna hadde ikke hatt så snørrete neser. [...] (Pratchett, 2004/2005, s. 136-137; original kursivering).

Petronellas tolkning tolkes som romantisk. Som i *Skrellingene*, forestilles heksa å primært være en magisk figur. *Seriøse heksekunster* kobles eksplisitt opp mot trolldommen og det overnaturlig – sopelimen og trylleformularene. Det gir heksen preg av spenning som kontrasterer med flatmarks kjedelige arbeid, som understrekes av skillet som oppføres mellom *hverdagslig håndverk* og *heksedel*. Heksedelen og heksekunster legger vekt på heksens magiske natur, på sopelimeridning og glamorøs magi. Heksen forstås fremdeles som en heroisk figur, er heroismen hennes knyttet opp mot bekjempelsen av *onde makter* i stedet for at hun tar sårbare mennesker i forsvar. Verdien som underbygger heroismen blir endret. Heksas omsorgsarbeid nedprioriteres, da det kommer *i tillegg* til *heksedelen*. Omsorgsarbeidet blir mindre viktig enn spenningen, og verdien bak omsorgsarbeidet endres. En liknende endring oppstår tilknyttet omsorg. Flatmarks grunnlag for å gi hjelp bunner i at «[m]an kan ikke la være [...]» (s. 99) å hjelpe andre. Ingen er ekskludert fra heksens hjelp. Forestillingen som tankeinnblikket fremstiller, gir derimot omsorg «[...] fordi hun var en skikkelig hyggelig person». Der Flatmark fremmer hekseriet som ubetinget, blir den romantiske heksens omsorg betinget på bakgrunn av hennes egen godvilje. Petronellas forestilling av heksen kan slik skilles fra den altruistiske heksen som har blitt fremmet gjennom bestemoren og Flatmark. Verdien ligger ikke i arbeidet og dets altruistiske grunnlag, men på magiens glamour og spenning.

Verdikonflikten mellom den altruistiske og romantiske heksa avsluttes med Værvoks' ankomst og Petronellas frigjøring fra kubusen. Værvoks blir her en fortaler for hekseriets verdier, da Petronella spør hvorfor hun ble sendt i lære hos Flatmark.

«[Flatmark] bryr seg om [mennesker]. Selv de dumme, slemme, siklende typene [...] og toskene som behandler henne som en slags tjener. Nå, *det* er hva jeg kaller magi – å se alt det og takle det og bare holde på, jevnt og trutt. Det er å sitte oppe sammen med en stakkars gammel mann som ligger på dødsleiet, ta bort så mye smerte man kan, trøste dem i deres frykt, se dem trygt av gårde på deres siste ferd [...] og hjelpe den gråtende enken med å ta av sengetøyet og vaske lakkene [...] og holde seg våken *neste* natt for å våke over kisten før begravelsen, og så dra hjem og slappe av i fem minutter før en eller annen *sint* mann hamrer på døren [...] fordi kona hans har problemer med å føde sitt første barn og jordmora ikke vet sine arme råd, og så gå opp og hente veska og dra av sted igjen ... Vi gjør det alle sammen [...]. *Det* [mennesker] er roten og hjertet og sjelen og midtpunktet i alt hekseri, nemlig. Sjæl og midtpunkt!»

[...]

«[...] *det som virkelig teller*, er å hjelpe mennesker som har det vondt. Selv mennesker man ikke liker. Stjerner er lett, mennesker er vrient.» (Pratchett, 2004/2005, s. 232; original kursivering; egen utheving).

Selv om Værvoks' monolog taler i favør av hekseriets altruistiske arbeid, anerkjenner den òg implisitte og eksplisitte frustrasjonsmomenter. Introduksjonen omtaler arbeidets utakknemlighet og hvordan folkene som møtes både kan både antagonistiske og selvsentrerte. Taletempoet i teksten, fra den gamle mannen på dødsleiet til den fødende kvinnen, understreker heksens uendelige arbeidsmengde. Tempoet, og monologens oppramsende preg, understreker inntrykket av arbeidet som endeløst. Samtidig som at Værvoks' monolog gir anerkjennelse for frustrasjon, trekker den òg frem verdigrunnlaget bak hekseriet og hvorfor de utøver arbeidet de gjør. Som Flatmark før henne, fornekter hun ekskludering. Værvoks' eksempler fremhever mennesker som individer – ikke drømmebilder – med vansker og utfordringer de ikke klarer å løse alene. Når enken står sørgende eller jordmoren ikke vet sine arme råd, er det heksen som hjelper. Ved å koble omsorg mot heksen, blir heksen jordnær og omsorgsarbeidet blir del av det fantastiske. Å ivareta og hjelpe kommer ikke i tillegg til magien, men blir magisk i seg selv. Til tross for at Værvoks tildeles abrasive trekk, og omtales som en som ikke liker mennesker (Pratchett, 2006/2008, s. 208), fremhever monologen henne som forkjemper og et talerør for hekseriets etiske verdigrunnlag. Heksas omsorg, i likhet med hennes etiske sinne og egoisme, kommer ikke av iboende godhet, men plikt og et valg å ta ansvar for andre. Hun har mulighet til å hjelpe mennesker som står fast mellom død og liv, og plikten hennes er å hjelpe dem som trenger hjelp, «[s]elv mennesker man ikke liker» (Pratchett, 2004/2005, s. 233).

Tiden etter monologen viser at Petronella tar til seg Værvoks' ord. Hennes handlinger står i samsvar med Værvoks' ord. Hennes plikt til å hjelpe og vise omsorg til de som har det vanskelig, kommer til uttrykk i konfrontasjon med kubusen. Kubusen har tidligere

fremstått som en destruktiv og nesten demonisk skapning. Den tar over andre og bruker deres kraft til sine egne, dominerende formål. Den «[...] er nødt til å være den sterkeste. Så lenge [den] er sterkest, vil [den] være trygg» (s. 166), og tryggheten søkes i Petronellas evner og subjugering av andre, som hekselærlingen Annagramma. Etter at kubusen forvises fra Petronella, oppdager hun at kubusen ikke er ond, den er redd. Ved å «[l]ær[e] [kubusen] hvordan [den] kan dø» (s. 281) fremstilles hun som å handle ut fra heksens medlidenhet og omsorg. Slik heksen «[...] se[r] [de døende] trygt av gårde på deres siste ferd [...]» (s. 232), hjelper hun kubusen gjennom til det hinsidige, og fremstilles gjennom tankereferat som ha oppnådd forståelse for heksens verdier. «Så *dette* er det vi gjør, tenkte Petronella. Vi [heksere] lever på kantene. Vi hjelper dem som ikke finner veien ...» (s. 283). Tankeinnblikket og hennes handlinger viser hun har oppnådd forståelse for heksens omsorgsverdi og handler på det. Hun har hjulpet kubusen til det hinsidige, et farlig sted hvor hun nå står fanget. Samtidig er hun «[...] } *glad* for at [hun] [hjalp kubusen]» (s. 290). Ved å hjelpe kubusen, har hun forstått og gitt verdi til heksens omsorg for andre.

Hatt viser andre steget i Petronellas reise. Der første bok brakte med seg en oppdagelse av heksens verdier, omhandler *Hatt* hennes forståelse av disse verdiene. Ved å hjelpe kubusen, en redd skapning som ønsker og strever med å dø, handler hun på heksens verdier om omsorg og medlidenhet til å hjelpe dem som har det vondt og skummelt. Samtidig blir det en forståelse og tilegnelse. Hun har forstått hekserollen og har begynt å gjøre den til sin egen.

3.1.1.3 Vintersmeden: omfavelse av heksens verdier

Petronellas utvikling i tidligere bøker, oppsto gjennom en økende innsikt i hekseriets ansvar for andres i deres beskyttelse og omsorg. Hun oppdager og omfavner heksens rolle som beskytter og hun forstår deres rolle å ivareta og gi omsorg. *Vintersmeden* fremstiller slutten av innvielsesstadiet og Petronellas fullstendige innlemmelse som heks og omfavelse av verdier, fremstilt gjennom hennes konfrontasjon med vintersmeden og interaksjon med Sommerpiken ved narrativets klimaks. Der interaksjonen med vintersmeden viser heksens beskyttelses- og omsorgsplikt,

fremstiller hennes interaksjon med Sommerpiken omfavne heksens fullstendig ubetingede arbeid.

Vintersmedens konstruksjon skaper en tvetydig personfremstilling av antagonistens vintersmeden. Innledningen fremstiller vintersmeden i et negativt og destruktivt lys. Petronella mistenker snøstormen som både en mulig utfordring og en lek – «[d]et var ikke godt å si når det gjaldt vintersmeden» (Pratchett, 2006/2008, s. 11). Vintersmeden omtales som både leken og manglende empati. Dette skaper inntrykk av ham som mystisk og menneskefjern. Som Dronningen forstår han ikke mennesker, og denne forståelsen gjør at han kan utsette dem for dødelige snøstormer. For ham antas det å være lek, men «[h]vordan kan det være en lek når lammene dør?» (Pratchett, 2006/2008, s. 13). I at han ikke bryr seg om liv, blir han ondsinnet. Og i møte med ondsinnetheten, blir heksens etiske sinn og egoisme vekket. «Nå kunne hun hate ham. Hun hadde aldri hatet ham før. Men han drepte lammene» (Pratchett, 2006/2008, s. 14). Det er hennes ansvar for å beskytte og ivareta liv som motiverer henne til handling.

Der vintersmedens umenneskelighet fremmer ham som et monster i innledningen, blir umenneskelighetstrekket omgjort til å være tragisk snarere enn ondskapsfullt.

Vintersmeden er Sommerpikens motpart, en vintergud til hennes vårgudinne, døden til hennes fruktbarhet og liv (Donaldson, 2014). Petronellas deltakelse i dansen endrer dette forholdet og «[p]lutselig oppfører vintersmeden seg så toskete at han nesten kunne mistenkes for å være litt ... menneskelig» (Pratchett, 2006/2008, s. 116). Der Petronella presses inn i rollen som gudinne, tar vintersmeden på seg et prosjekt å «[...] skape [seg] om til menneske» (Pratchett, 2006/2008, s. 253) og Petronellas motpart.

Selv om vintersmeden prøver å påta menneskerollen, forstår han den ikke. Han mangler kunnskap om mennesker, som er "[...] fullstappet av ting han ikke forstår – og aldri vil kunne forstå, faktisk» (Pratchett, 2006/2008, s. 187). Vintersmedens manglende forståelse fremstilles i hans besøk til skystasjonen. Vertinnens gjenfortelling bærer med preg av umenneskelighet. Ganglaget hans er «[...] så ra[r], ikke sant, løftet bena som en travende hest» (Pratchett, 2006/2008, s. 278). Sammenligningen distanserer vintersmeden fra menneske, da ganglaget hans er dyrisk. Et annet eksempel er forholdet hans til mat. Mat er motiv som kobles til å være menneske (Forster, 1927/2023, s. 74; Nikolajeva, 2002, s. 160). Å spise og nyte mat er å være menneskelig. Vintersmeden kan bare spise kald mat, og da han er ferdig å tygge, spør han: «'Hva gjør jeg nå?'»

(Pratchett, 2006/2008, s. 279). Han vet hvordan mat tygges, men ikke formålet bak mat. Han mimer uten forståelse. Selv om han påstår å være menneske, motbeviser handlingene ham. Vintersmedens tragedie ligger i at han ikke kan fylle rollen han ønsker. Han må spille etter historien: «Jeg er vinter. Jeg kan ikke være noe annet» (Pratchett, 2006/2008, s. 346) Han er frakoblet mennesker og kan ikke forstå dem. Historien slik den er, fanger ham mellom hans natur som vinter og ønske å være menneske. Petronellas valg, å kysse ham og avslutte historien. Framblippet «[s]enere skulle hun gråte for vintersmeden som ønsket å være menneske» (s. 346). Gjennom Petronellas valg å beskytte Kalkåsen og dets folk og fe mot vintersmeden – hennes etiske plikt til å stå opp og bevare andre – samt i å hjelpe vintersmeden, fremmes både heksens ansvarsplikt og omsorg for andre.

Petronellas avsluttende samtale med Sommerpiken og avslaget på gudinnens belønningstilbud, kan her tolkes som å vise en full omfavelse av heksens verdier. Heksen hjelper når andre muligheter er forbigått (Pratchett, 2006/2008, s. 25-26) og hun ivaretar og beskytter mennesker som er sårbare, som syke og gamle. Hekseriet preges av ubetinget omsorg og støtte, og belønning står i strid med dette. Til tross for at belønningsnektelse danner en av hekseriets grunnsteiner, har det òg vært fremstilt som et frustrasjonsmoment for Petronella: «Men det er dumt å være heks. Hvorfor gjør vi det? Det er hardt arbeid nesten uten noen belønning» (Pratchett, 2006/2008, s. 68). Heksas arbeid er endeløst. Hun møtes ofte med utakknemlighet og selvsentretskap. Til tross for frustrasjonen, ender imidlertid Petronella med å avslå Sommerpikens tilbud om belønning etter konfrontasjonen med vintersmeden:

«Hva jeg ønsker?» sa Petronella. «Ingenting. Bare sommer, takk.»
Sommerpiken så forbauset ut. «Men mennesker ønsker seg alltid noe fra guder.»
«Hekser tar ikke imot betaling. Det holder med grønt gress og blå himmel.»
«Hva? Det får du uansett!» [...]
«Fint,» sa [Petronella] (Pratchett, 2006/2008, s. 349)

Valget å avslå belønningen forsvares i heksens verdier. En heks «[...] tar ansvar» (Pratchett, 2003/2004, s. 36) og «[...] hamler opp med ting» (Pratchett, 2004/2005, s. 50). Å konfrontere vintersmeden og rette opp i historien er en del av arbeidet, og å kreve belønning ville være å undergrave dets verdi. I likhet med Værvoks som møter regn med takknemlighet om at hun senere vil være tørr (Pratchett, 2004/2005), tar Petronella i stedet til takke med sommerens himmel og enger og erklærer for seg selv at

hun skal «[...] finne [egne] gaver» (Pratchett, 2006/2008, s. 352) i at livet og sommeren er tilbake. Ved å gi avslag på belønning, gir hun vekt til verdiene bak heksens altruisme, hennes ansvar for andre, bygget på et etisk, ubetinget forhold.

Petronellas utvikling fremstilles gjennom handlingene og valgene hun gjør i *Vintersmeden*. En heks tar ansvar for verdens sikkerhet og samfunnets trygghet, og hun hjelper dem som ikke har mulighet til å hjelpe seg selv. I motsetning til tidligere hekseforestillinger som var preget av forventninger om romantikk, spenning og hedonisme, fremstiller Petronella avslag en endring i personfremstillingen – en fullstendig omfavelse av heksens altruistiske rolle som underbygges av argumentet at «heksar tar ikke imot betaling». Hun anerkjenner seg selv som fullverdig heks, og omfavner hennes verdier om ubetinget arbeid.

Petronellas interaksjoner med vintersmeden og Sommerpiken både understreker henne som etisk, heroisk og omsorgsfull, samt viser endring i hennes verdier. Med vintersmeden blir hans umenneskelighet både en ondskap hun har ansvaret for å stå imot, i samsvar med hennes etiske sinne og egoisme, og en tragisk eksistens som hun velger å hjelpe – i samsvar med heksens omsorgsplikt. Interaksjonen med Sommerpiken viser Petronella ta til seg heksens verdier om ubetingethet, og erklære seg fullt som heks. Der hun startet serien som etisk, men usikker på heksens verdier, er hun nå blitt fullt innlemmet som egen, selvstendig heks.

3.1.2 Identitet

Samtidig som Petronella oppdager og lærer om arbeidet og verdiene som underbygger hekseriet, lærer hun òg om seg selv. Hekseprosjektets identitetsaspekt trekkes frem for første gang under møtet med My Stikk, da lærerheksen forteller henne: «En heks vet hvor hun er, og *når* hun er» (Pratchett, 2003/2004, s. 30). Heksen har kunnskap om seg selv, hun er stabil. Ved å realisere sitt prosjekt, blir Petronella «[...] fully aware of enough aspects of herself and her place in the world.» (Burt, 2020, s. 59-60).

Identitet tematiseres på tvers av de tre bøkene, og utforskes gjennom diverse motiv. Det har valgt å bli gjort valg å fokusere på de to første bøkene. *Skrellingene* utforsker individuasjon og oppdagelsen av selv og kobling til sted. *Hatt* utforsker identitet som ulike selvnarrativ, og viser gjennom motiv som dislokasjon og uhyretransformasjon hvordan svekking og styrking av narrativ påvirker Petronella.

3.1.2.1 *Skrellingene*: Individuering – å finne seg selv:

Questmotivet blir koblet til verdiopdagelse, men kan også kobles til identitet (Nikolajeva, 2002, s. 132). *Skrellingene* viser Petronellas oppdagelse av det fantastiske, forståelse av seg selv og sin kobling til Kalkåsen, og tolkes som å tematisere identitet og individuasjon.

Individuasjonsprosessen omhandler individets opplevelse av å være både et selvstendig *jeg* og koblet til verden rundt seg (Bø & Helle, 2013b). Innledningen viser en veksling mellom å fokusere på særegenheter – at hun reflekter over ord og har lest ordbok – samtidig som at den legger vekt på henne som del av familien. Miljø og familie blir stå sentralt i starten av fortellingen. Petronellas kobling til familie og tradisjon fremmes som større enn henne selv. Dette fremmes i den første direkte skildringen av henne:

[Støvlene til Petronella] er store og tunge, ofte flikket på av faren, og de hadde tilhørt flere av storesøstrene hennes før hun overtok dem. [...] De er *digre*. Petronella føler av og til at hun ikke er til for å annet enn å flytte rundt på et par støvler.

Så er det kjolen. Den har også gått i arv fra søster til søster, og er blitt lagt opp og lagt ut og lagt ned så mange ganger at den egentlig burde være lagt bort. [...] (Pratchett, 2003/2004, s. 10; original kursiv)

Hovedvekten plasseres på attributtene *støvler* og *kjole*. Begge kobler henne til familien og skildringen av bruk tillegger dem et tidspreg. Støvlene er *flikket* på, som kan trekkes til slitasje over tid. Kjolen som legges opp og ned tyder også på bruk over tid.

Tidspreget knyttes videre til arv. Petronellas støvler har *tilhørt flere storesøstre* før henne, slik som kjolen. Overføring og tid fører til et arv- og generasjonsmotiv som støvlene blir symbol for. Størrelsen og følelsen av å ikke være til for annet enn å flytte på støvlene skaper et bilde av en lang og viktig arv som hun skal bringe videre. Støvlene symboliserer Petronellas arv som Pine, og følelsen av å være til for å flytte på støvlene tolkes som at hennes eneste rolle er å videreføre arven. Hennes identitet blir sammenslått med familien og hun blir usikker på egen rolle.

Petronellas *quest* fører derimot til oppdagelsen av «[...] an idea of [Petronella's] identity» (Burt, 2020, s. 59). Oppdagelsen kommer til uttrykk etter Petronella og skrellingene har funnet broren og påbegynt flukten fra Eventyrland.

«Ja,» sa en stemme, og Petronella forsto at det var hennes egen nok en gang. Sinnet steg opp i henne, blandet med glede. «Ja! Jeg er *meg*! Jeg er samvittighetsfull og logisk og slår opp ting jeg ikke forstår! Når jeg hører folk bruke feil ord, blir jeg irritert! Jeg er flink med ost! Jeg leser bøker raskt! Jeg *tenker*! [...] Den slags person er jeg!» (Pratchett, 2003/2004, s. 248; original kursivering)

Burt påpeker utbruddet som en idé på bakgrunn av sin uferdighet. Egenskapene som trekkes er hovedsakelig kognitive, med innslag av urelaterete styrker – eksempel: *ost* – og moralske aspekter som *samvittighetsfull*. Samtidig skilles utbruddet fra tidligere momenter der Petronella fremstilles å uttrykke et selv. Tidligere har dette hovedsakelig gitt uttrykk for tvil, som da hun først ber skrellingene om hjelp. Tankeinnblikket beretter: «Jeg vet ikke hvordan jeg skal trøste [mor] [...]. Jeg er ikke *flink* til sånt» (Pratchett, 2003/2004, s. 84; original kursiv). Det legges vekt på egenskaper hun *ikke* mestrer. Utbruddet over fremstiller Petronella med en mer helhetlig forståelse av seg selv og styrker, verdier og særegenheter. Utropstegnene skaper bestemtthet og sikkerhet rundt påstandene. Fortelleretekstens beretning om *glede* fremmer å gjøre krav på egen identitet som positivt. Petronellas utbrudd tilfører identitetsoppdagelsen en følelse av glede.

Gleden står imidlertid i kontrast til uhyggen og usikkerheten som preger Eventyrland og møtet med Dronningen. Eventyrland fremstilles som et parasittisk landskap som bruker drømmer og eventyr for å skape seg. Eventyrlands ustabilitet skaper usikkerhet og uhygge: «Måten ting forandret seg på var mer skremmende enn noe monster» (s. 174). Dronningens evner spiller på usikkerheten, da hun fremstilles med evnen til å påvirke folks bevissthet av seg selv gjennom magi og stemme. «[Dronningens stemme] sa [...] at hun hadde rett og at du tok feil. Og det var ikke egentlig din feil [...] for *du* var et hyggelig menneske» (s. 220-221; original kursivering). Dronningens makt ligger i å påvirke forståelse og definere henne. Skiveverden knytter identitet opp mot verdier og friheten til å handle på verdiene (Noone, 2020). Ved å frata Petronella skyld, kan en også tolke dette som å frata henne autonomi. Hun har ikke bevisst gjort noe galt – hun kan ikke handle og kan ikke fremme seg selv. Dronningens makt blir å frata identitet, noe som fremstilles som både farlig og ondskapsfullt. Konflikten trekker faren videre, hvor Dronningens påvirkning på Petronella assosieres med død.. Ordvalg som *kald* og *sliten*, knyttes mot døden og utmattelse, og dødsassosiasjonen underbygges av Petronella som «[...] kunne føle sitt eget *jeg* forsvinne» (Pratchett, 2003/2004, s. 262;

original kursivering). Oppdagelsen av identitet brakte glede, og å bli fratatt identitet blir som å dø.

Petronellas tilknytning til Kalkåsen fullfører individuasjonstemaet. Hun knyttes til landet gjennom dets minner og sitt navn som på skrellingenes språk betyr «Land under Bølger» (s. 127). Hun kobles til Kalkåsens historie og til livet det bygger på (s. 274). Sammen med navnet blir støvelattributtet tilknyttet til individuasjonen og tildeles ny betydning. Støvlene ble tidligere tolket som å representere arven som Petronella skal føre videre – en arv større enn henne selv. Støvlene kobler henne fremdeles til familien, men spesifikt blir de en kobling til Bestemor Pine som også skildres med «[...] de digre gamle støvlene sine på» (Pratchett, 2003/2004, s. 267). Petronellas kobling til bestemoren og til landet, styrker henne og gir henne en sikker rolle på seg selv, som fremstilles gjennom et endret maktforhold mellom Petronella og Dronningen. Der Dronningen tidligere har blitt fremstilt som en stor fare, blir å stanse Petronella sammenlignet med et «tidshjul» (s. 274) – hun må stanse identiteten som støtter under henne.

Petronellas reise i Eventyrland og konfrontasjon med Dronningen, fremstiller identitet som å skape stabilitet og styrke. Dronningen som tidligere har utgjort en stor trussel, blir uskadeliggjort. «[Petronella] har våknet, og [hun] er virkelig. [Hun] vet hvor [hun] kommer fra og hvor [hun] skal. [Dronningen] klarer ikke å narre [henne] lenger» (s. 274). Petronella er sikker i seg selv og på hvem hun er, og finner styrke i seg selv og i landet sitt.

3.1.2.2 *Hatt* – Selvbilde og sårbarhet

Temaet selvbilde står sentralt i *Hatt*. Petronellas reise fra Kalkåsen fører til en overgang fra det kjente til ukjente og hennes bilde av seg selv som Kalkåsens beskytter og magisk skapning blir satt på prøve. Tematisering av selvbilde omhandler både nedrivning og oppbygging, men analysen har valgt å fokusere på bokens første halvdel, hvor undergraving av selvbilde fører til usikkerhet og sårbarhet.

Som nevnt i delkapittelet over, fremstilles koblingen mellom Petronella og Kalkåsen som sentralt for hennes identitet. Hun kobles til hjemmet gjennom sitt navn og sin kobling til Bestemoren. Koblingen til landet utgjør en dimensjon til selvbildet hennes. Hun blir landets beskytter og vokter.

Men Kalkåsen var hennes verden. [...] Hun hadde disse bakkene i beina [...] Hun hadde det i navnet sitt også – på det gamle språket til Skrellingene lød navnet hennes som «Land under bølge». Hun gikk i et land laget av liv, og pustet det inn, og lyttet til det og tenkte dets tanker for det. Å se det nå, lite og alene, [...] ble for mye for henne (Pratchett, 2004/2005, s. 58-59; original kursiv).

Tankeinnblikket fremstiller forholdet mellom Petronella og stedet og Kalkåsens påvirkning på henne. Både bakkene i beina og navnet Land under bølge er metaforer som kobler henne til landet. Førstnevnte er en historisk kobling, om familien som har hørt til åsene i generasjoner, mens navnet skaper en personlig tilhørighet til landet. Tilhørigheten mellom Petronella og landet underbygges gjennom besjeling som at landet tenker. Besjelingen understreker samtidig Petronellas rolle som beskytter og ivaretaker. Landet er *laget av liv*, med sine egne tanker. Besjelingen skaper inntrykk av noe Petronella ivaretar, men dette kan hun ikke gjøre hvis hun er borte. Avreisen fjerner henne fra landet, fra noe hun skal beskytte, og undergraver en del av henne.

Den andre dimensjonen til selvbildet, er forståelsen av seg selv som heks og magisk. Etter konfrontasjonen med Dronningen i *Skrellingene*, overrekkes hun en heksehatt av Esmeralda Værvoks, «[...] den største hekse i verden [...]» (Pratchett, 2004/2005, s. 13). Hatten i seg selv, er ikke ekte. Værvoks beskriver den som «[...] *virtuelt sett* en spiss hatt» (Pratchett, 2003/2004, s. 289; original kursivering) og usynlig for alle andre enn Petronella. I lys av selvbilde, er det en påminnelse på hennes magiske evner og oppnåelse. «Hatten hadde vært en form for belønning. Petronella hadde utført magi, reinspikka magi» (Pratchett, 2004/2005, s. 14). Hatten er representasjon av Petronellas magiske evner. Den validerer henne som heks, og sammen med hennes talenter og seier over Dronningen, symboliserer den Petronellas magiske selvbilde. Overgangen til lærlingtiden utsetter dette magiske selv for press, noe som vises i skildringen av ugreiemakingen og Petronellas møte med sirkelen.

Petronella var ikke engang i nærheten av å mestre det [ugreiekonstruksjon]. Det var ... irriterende. Hadde hun kanskje ikke den magiske hatten? Hadde hun ikke Første blick og Etertanker? My Stikk og frøken Flatmark kunne lage en ugreie på et øyeblikk, men alt

Petronella satt igjen med, var en floke, som dryppet av egg. Igjen og igjen. (Pratchett, 2004/2005, s. 111-112)

Avsnittet kan oppsummeres i lys av forventninger som ikke møtes. Repetisjon av frasen *hadde hun ikke* tolkes som forventning om mestring, og at disse forventningene ikke oppfylles. Talentene og den usynlige hatten brukes som symboler for hennes fantastiske selv. De er magiske, hun er magisk. Til tross for dette, klarer hun ikke å konstruere en ugreie. At hun sammenligner seg selv med My Stikk og Flatmark kan her leses som å understreke skuffelse og frustrasjon. De to er «[...] etter [Petronellas] mening ikke særlig dyktige» (Pratchett, 2004/2005, s. 55). Til tross for dette skildres både Flatmark og My Stikk som å hurtig konstruere egne ugreier. Petronella mislyktes derimot gjentatte ganger «igjen og igjen». Fokaliseringen skaper et bilde av frustrasjon og forvirring, og Petronellas utfordringer med å konstruere ugreien blir motbevis på hennes magiske selvilde.

Hennes vansker med å konstruere ugreien undergraver forestillingen av evner, og hennes møte med sirkelen skaper tvil om seieren over Dronningen. Narrasjonen i innledning og Petronellas replikker forteller om usikkerhet rundt *hvordan* hun beseiret Dronningen. Da Annagramma utspør henne, og Petronella usikkert nevner sinnet, svarer den eldre lærlingen og uoffisielle sirkellederen: ««Tja, du har riktig type støvler til å trampe i bakken med,» sa Annagramma. [...] «En Alvedronning,» tilføyde hun. «Det gjorde du *sikkert*. Ja ja, det hjelper å drømme»» (Pratchett, 2004/2005, s. 126; original kursiv). Kursivering gir inntrykk av hånete sarkasme, mens trampekommentaren skaper en implisitt kobling mellom Petronellas seier og et barns raserianfall. I tillegg til å underminere, blir seieren over Dronningen, og det magiske selvildet som det bærer, offer for tvil og latterliggjøring.

Sirkelmøtets etterspill fremstiller undermineringen av de to selvildedimensjonene som ødeleggende for Petronellas selvilde og selvillit. Innspill fra ettertankene hennes, forteller at «[...] *din verden er fullstendig rasert og aldri kan bli bedre, uansett, og du er fullstendig utrøstelig* [...]» ((Pratchett, 2004/2005, s. 133; original kursiv). De vanligvis kritiske tankene fremstiller at Petronella er sterkt påvirket av situasjonen hun befinner seg i, og at hendelsene hun møtes med, har rystet selvildet.

Hun savnet lydene og sauene og stillheten på Kalkåsen. [...] Hun savnet ... en del av seg selv ...

Men de [andre hekselærlingene] hadde ledd av henne. De hadde sagt: «Hvilken hatt?» og de hadde ledd enda mer da hun hadde løftet hånden for å ta på den usynlige bremsen og ikke hadde funnet den ...

Hun hadde berørt [hatten fra Værvoks] hver eneste dag i atten måneder, og nå var den borte. Og hun klarte ikke å lage en ugreie [...]

Kanskje [Petronella] ikke var en heks likevel. Jo, hun hadde beseiret Dronningen [...] men hun hadde ikke brukt magi. Hun var ikke lenger sikker på hva hun *hadde* brukt. (Pratchett, 2004/2005, s. 135; original kursivering)

Petronellas dislokasjon og prøvene hun har møtt som lærling strider mot hennes narrative selv og selvbilde, noe som fremstilles som smertefullt. Hun er vekk fra sitt miljø og mening, uten del av seg selv, og sikkerheten og selvforståelsen stedet bringer, forsvinner. Samtidig tilfører lærlingene og Petronellas egen tvil på hatten enda et motbevis til mot selvbilde som heks og magisk figur. Tvilen underbygges av påstanden om at hun ikke hadde brukt magi. I likhet med avreisen, blir minnet om latterliggjøringen fremstilt som urovekkende gjennom kursivert narrasjon. Vekten legges på tapet av hatten og usikkerheten som følger. Uten hatten, har hun ikke lenger validitet som heks eller som magisk skapning. Tapet av hatten, i sammenheng med at hun allerede *mangler en del av seg selv*, truer med å ødelegge selvbildet. Petronella fremstilles som å ryste i selvbildet, og handlingen som følger, hvor hun går ut av bildet, fremstiller desperasjon av å gjenskape hennes bilde av seg selv. Hennes overtakelse av kubusen resulterer fra en sårbarhet som følger tapet av selvbilde og desperasjon om å gjenskape det.

Hatts første akt tematiserer selvbilde og undergravingen av det. Petronellas dislokasjon fører til at hun både trekkes vekk fra sted, og hennes erfaring som lærling utfordrer bildet hun har på seg selv som magisk. Hatts handling ender med gjenoppbygging av selvbilde og selvfølelse, men Hatts første akt fremstiller undergravingen av selvbilde, og fremstiller det som en opplevelse preget av sårbarhet og usikkerhet. Der Skrellingene tematiserte styrken og sikkerhet som oppnås ved å oppnå forståelse av seg selv, tematiserer Hatt ubehaget som følger tapet av denne sikkerheten.

3.1.3 Heksens handleevne: om mål og ansvar for konsekvenser

Evnen til å kunne ta sine egne valg står sentralt for Petronellas prosjekt å bli heks og hennes heroisme og blir tematisert gjennom serien.

Heksens handleevne er også knyttet til hennes ansvar for seg selv og andre, og fremmes i serien blant annet som å kunne handle for å oppnå mål, samt å kunne ta ansvar for konsekvenser av sine valg. Det følgende analysekapittelet tar for seg disse temaene, med fokus på motiv fra *Hatt*.

3.1.3.1 Mål og de tunge valgene

Petronellas prosjekt å ta over etter bestemoren og beskytte Kalkåsen er både seriens grunnlag og personens overgripende mål. Skal hun realisere prosjektet, må hun lære seg å bli heks, noe som krever både hardt arbeid og tunge valg. *Hatts* innledning omhandler et av disse valgene: Skal Petronella bli heks, må hun velge å forlate Kalkåsen. Valgets tyngde fremstilles gjennom en tidlig monolog fra Petronella til den avdøde bestemoren i *Hatts* innledningskapittel. Virkemidler som talemårkør, ellipsetegn og tomrom brukes for å skape en sorg- og vegringsfull stemning som understreker valgets tyngde.

«Jeg er...» [Petronella] kremtet. «Jeg er nødt til å dra min vei. Jeg... jeg er nødt til å lære ekte hekseri, og det er ingen som kan undervise meg, forstår du [Bestemor]. Jeg er nødt til å passe på disse bakkene akkurat som du gjorde. Jeg kan... gjøre ting, men det er mye jeg ikke vet, og My Stikk sier at det man ikke vet, kan ta livet av en. Jeg vil bli like flink som du var. Jeg vil komme tilbake! Jeg vil komme tilbake snart! Jeg vil komme tilbake, flinkere enn da jeg dro!» (Pratchett, 2005, s. 17).

Monologen innledes som en avskjed og beskjed om heltereisen. Ellipsetegnene har effekt å skape pause i taletempoet. Plasseringen av ellipsetegnene, i samspill med talemårkøren *kremte*, skaper assosiasjoner til gråt. Inntrykket underbygges av narrasjonen ved avslutningen til scenen som beretter at Petronella blir ved ruinene til gjeterhytten «[...] til tårene hennes hadde tørket,» (s. 17) Narrasjonen meddeler ikke når tårene oppstår, men samspillet mellom ellipsetegn og taleindikator gir inntrykk av at det

oppstår under monologen. Tårene, pausene og beskjeden skaper sammen en følelsesladet scene som preges av sorg og vegring.

Petronellas vegring og valg reflekterer den klassiske fantastikkhelten - et lite individ som blir tildelt oppdrag for å motarbeide det onde. Petronellas prosjekt og reise er imidlertid ikke å overvinne en upersonlig, dominerende ondskap. Snarere er det rolle-avløsning, å kunne følge sin bestemor og «[...] passe på disse bakkene akkurat som [hun] gjorde». Scenens vegring stammer da ikke fra frykt for å mislyktes eller for faren som står henne i vente. Vegringen kommer av nødvendigheten av å velge mellom to inkompatible ønsker: å forbli med det elskede, kjente og trygge eller å bli heks og realisere prosjektet sitt. Det er en konflikt mellom *hjemmets* trygghet og stagnering og mulighetene verden *ute* har for både målrealisering og ukjente farer, og hun blir nødt til å velge mellom dem.

Petronellas vegring, og nødvendigheten av å velge, underbygger seriens gjennomgående tematikk om å kunne velge og å måtte handle for valget. Petronellas forhold til hekserollen er paradoksalt, både skjebnebestemt og selvvalgt. På én hånd presses rollen som beskytter(-heks) på henne. «*Det har alltid vært noen som har vaktet grensene. Det var ikke noe de bestemte seg for. Det ble bestemt for dem*» (Pratchett, 2003/2004, s. 265; original kursiv). Som med mange moderne fantasyhelter presenteres rollen som en skjebne valgt for henne (Levy & Mendlesohn, 2016). Den binder henne til landet og pålegger henne å beskytte det, eksplisitt bestemt *for* henne. På den annen hånd fremheves hekserollen som hennes valg. Som fortalt i *Skrellingene* kan hun verken være prins eller prinsesse «[...] og hun hadde ikke lyst til å være tømmerhogger, så hun ville være heksen og vite saker og ting, som Bestemor Pine ...» (Pratchett, 2003/2004, s. 33). I møtet med begrensningene som eventyrene presenterer, vises Petronella velge sin egen rolle. Dog beskytterrollen fremmes som predestinert, vektlegger teksten både i dialog og narrasjon at det er Petronella som har «[...] *bestemt seg* for at hun skulle bli heks [...]» (Pratchett, 2003/2004, s. 7; egen kursiv). Det er en rolle hun har valgt å ta, og et mål hun har valgt å realisere. Men for å kunne realisere rollen og «[...] bli like flink som [bestemoren] var» (Pratchett, 2004/2005, s. 17), er hun nødt til å forlatte hjemmet. Valget hennes å dra fra Kalkåsen – og fornyelsen av valget med et «*[n]ei! Jeg vet jeg må dra herfra!*» (Pratchett, 2004/2005, s. 59; kursivert i original) da hun flyr vekk –

viser målets verdi. Å bli heks og ta over etter bestemoren er viktigere enn hjemmets trygghet og sikkerhet.

Petronellas avreise fra Kalkåsen i *Hatt* viser at valgene en møtes med i prosjektarbeidet sitt, kan oppleves som tunge og krevende. Samtidig er valgene viktig for ens vekst og utvikling og «[f]or å kunne vende tilbake til utgangspunktet med nye øyne og tilleggsfarger» (Pratchett, 2004/2005, s. 327). Gjennom valget å reise oppnår hun prosjektet sitt. Uten å ta valget å reise «[...] ville jeg fortsatt vært [Petronella]? Ville jeg ha visst det jeg vet nå? Ville jeg vært like sterk som bestemoren min, eller ville jeg bare vært en kakler?» (Pratchett, 2006/2008, s. 320). Hun har blitt heks, hun vet saker og ting, og er så flink som bestemoren. Gjennom utviklingen fremmes da de tunge valgene som skremmende, men nødvendige for personlig vekst.

3.1.3.2 Handling og ansvarsplikt

Der den første dimensjonen av å handle Rett er å ta de tunge valgene, er den andre dimensjonen å kunne stå for konsekvensene av dem (Croft, 2008, s. 159). Å ta ansvar for konsekvenser av sine valg, er et fremtredende tema i både *Hatt*. inntrengende antagonist: Kubusen tar henne over under en desperat situasjon og vintersmeden slippes fri da hun tar seg inn i dansen. I begge tilfeller blir Petronella holdt ansvarlig for å rette i konsekvensene. Hun må møte kubusen og hun «[...] er nødt til å være en vintersommer til vinteren er over, [...]. Du tok et valg [i å danse]. Du får det du valgte» (Pratchett, 2006/2008, s. 197). Å ta ansvar for sine konsekvenser vises å være både utfordrende og skremmende. Samtidig blir villigheten til å ta ansvar fremstilt som viktig for Petronella selv og nødvendig for endring.

Petronellas erkjennelse til Værvoks at «[kubusen] tenkte ikke med [hennes] hjerne, den brukte [hennes] tanker! Den brukte det den fant i hodet [hennes]!» (Pratchett, 2004/2005, s. 233) fremstiller en person som er rask til å anerkjenne sin skyld. Ved å anerkjenne at kubusen skal ha handlet på hennes impulser og tanker, gis hun inntrykk av å være både moralsk bevisst og ansvarlig. Krangelen mellom Petronella og Værvoks som følger i etterkant av tilståelsen understreker personfremstillingen av Petronella som ansvarsfull: «Hvordan våger du! Hvordan våger du! Det er mitt ansvar! Jeg skal nok

hamle opp med den, ellers tusen takk!» (Pratchett, 2004/2005, s. 235; original kursiv). I dialog med Værvoks, hvor Petronella både tilstår sin plass i kubusens angrep og tar på seg et moralsk ansvar, fremstilles Petronella som både klar og villig til å anerkjenne og gjøre opp for sine feil.

Til tross for at å akseptere hennes ansvar for kubusen fremstilles som raskt, blir å gjøre opp for konsekvensene av handlingene som fant sted under kubusens overtagelse fremstilt som utfordrende og skremmende. Konsekvensene og skylden representeres av Veverud, den gamle, dødsbesatte mannen som er bestemt på å betale for begravelsen med penger Petronella stjal. «[Å stikke innom Veverud] hadde hun ikke det minste lyst til. Hun ville heller slutte å puste enn å møte herr Veverud ansikt til ansikt og åpne den tomme [penge]boksen» (Pratchett, 2004/2005, s. 230). Å rette opp i konsekvensene betyr å tilstå hennes rolle i tyveriet av en gammel manns begravelsespenger. Tanken på å tilstå til Veverud fremmes som skremmende til den grad at døden, å «slutte å puste», blir et bedre alternativ.

Frykten understrekes videre ved inngangen til Veveruds hus, hvor bruk av metaforer brukes til å understreke frykten, samtidig som modigheten i handlingen.

«Ingen dragehule var noen gang blitt oppsøkt med større varsomhet enn det lille huset i den overgrodde hagen.

[...]

Hun åpnet porten og gikk opp gangstien.

Du kan ikke si: Det er ikke min feil. Du kan ikke si: Det er ikke mitt ansvar.

Du kan si: Jeg vil ta meg av dette.

Du behøver ikke ha lyst til det. Men du må gjøre det. (Pratchett, 2004/2005, s. 241)

Metaforen *dragehule* brukes her til å underbygge Petronellas frykt, samtidig som det kan skape et bilde av taperhet. Dragen er en skapning tett knyttet opp mot heroiske sagn og historier, hvor å drepe dem blir et steg i et heltetokt. Slik kan de også leses som farlige og skumle. Til tross for dragens fryktinngytende makt, blir den imidlertid negativt sammenlignet med Veveruds hus. Å stå for konsekvensene av sine handlinger blir presentert som en større, skumlere prøvelse enn noen ridder eller dragedreper har gjennomført skumlere enn noe dragedreper tok. Å tilstå og beklage for feilsteg eller handlinger blir en hverdagslig prøve, men i sammenligningen med dragehulen blir den tildelt en større grad av vekt og alvorligheten. Å tilstå sin skyld til herr Veverud fremmes her som skummelt, men også som et heroisk steg og ta.

Der starten på avsnittet underbygger frykten i situasjonen, kan sitatets avslutning tolkes som enten en påkalling fra forteller eller fokusert gjennom Petronella. På en side, er det fokusert gjennom Petronella, kan dette tolkes som å fremstille en internalisering av verdien. Det er en påkalling til henne selv, et budskap til å ta ansvar og ikke fraskrive seg det. Tolkningen av at påkallingen er fokusert, underbygges gjennom Petronellas handlinger i scenen og etter med Veverud, og hva disse handlingene fremstilles. Til tross for narrasjon som fremmer en skummel og ubehagelig situasjon, velger hun å nærme seg huset. Da Veverud ber henne sjekke skrinet, gjør hun det, til tross for at hun fremstilles som å tenke: «Jegvilikkeværeherjegvilikkeværeher!» (Pratchett, 2004/2005, s. 242). Samskrivingen og kursivering skaper et tempo og intensitet som fremstilles som frykt. Til tross for frykten, tar hun frem skrinet, da «[h]un ikke hadde noe valg» (Pratchett, 2004/2005, s. 242). At Petronella handler, til tross for frykten som preger situasjonen, skildrer en litterær person «[...] naturally inclined to take responsibility [...]» (Köhler, 2021, s. 107). Samtidig kan det støtte under tolkningen av at påkallingen er fokusert gjennom Petronella, det blir en ansvarliggjøring av henne selv. På den andre siden kan det tolkes som en påkalling fra forteller til leser. Da blir du ikke ansvarliggjøring av personen Petronella, men en påkalling til en implisitt leser om viktigheten av ansvar. Påkallingen kan slik fremme et mulig budskap til leseren, som underbygges gjennom Petronellas handlinger. Dersom du er ment som kommentar fra fortelleren, kan påkallingen tolkes som å fremme et mulig budskap om ansvar. Budskap understrekes gjennom Petronellas handlinger, som skrevet over. Petronellas handlinger, samt hendelsens effekt på herr Veverud (utdypes i 3.2.2) til tross for frykten, understreker viktigheten av og ta ansvar, selv om det kan føles skremmende.

Slik å handle etter sine mål kan medbringe skumle valg, blir det å ta ansvar for sine konsekvenser vist som skremmende. I likhet med valget, blir ansvarstaking også fremstilt som å være viktig og nødvendig.

3.2 Magi og historier

Magien utgjør en viktig del av Petronellas utvikling som heks. Med hennes utvikling, nyanseres perspektivet på magien og historiene, både i hennes øyne og for leseren. Selv om magien gjennom hekseriet fremmes som i stand til å gjøre mye godt, blir den også en kraft som kan ødelegge og misbruke. Historien på liknende måte, kan bli en makt som manipulerer og begrenser. Gjennom å assosiere magiens mulighet til makt med antagonister, og humoristisk undergraving av historiens krav på respekt, blir begge aspektene latterliggjort og fordømt. Samtidig trekkes hekseriet og dets verdier frem og tildeles styrke til å stå imot manipulasjon, uskadeliggjøre historiens makt og skape endring i verden.

3.2.1 Magien og historien:

Magien knyttes hovedsakelig til motiv som fremstiller makt. Makt fremheves i Annagrammas introduksjon i *Vintersmeden* med ildkulene hun har manet frem. Narrasjonen beretter: «Man kunne drepe fiender med [ildkulene], hadde [Annagramma] sagt» (s. 107). Fokuset i beretningen legger fokus på styrken i magien, i styrken til å ta liv. Med Dronningen og kubusen blir deres bruk av magi mulig å koble mot Tolkiens (2014) vurdering av magien som «[...] greed for self-centered power» (s. 67). Både kubusen og Dronningen bruker magi for å sikre status og autoritet. Under kubusens innflytelse bruker Petronella magi for å kaste Annagramma under seg (Pratchett, 2004/2005, s. 167), mens Dronningen bruker sin magi til å fremstå med perfekt ytre (Pratchett, 2003/2004, s. 219) samtidig som at hun bruker magien til å kontrollere andre. I begge tilfeller, brukes magi for å skaffe makt og status på andres bekostning. Magien blir presentert som et forførende svar mot frykt og engstelse (Donaldson, 2014), men dens assosiasjon til antagonister som bruker den til å kontrollere og ødelegge, fordømmer den som uetisk og ondskapsfull.

I tillegg til at verkene intertekstuelte bruker eventyr, sagn og myter som muliggjør for omskaping og kritikk av samfunnet, blir historien og narrativitet som en naturkraft på Skiveverden som er «[...] a world literally driven by stories» (Lüthi, 2014, s. 135).

Historiens effekt spiller på tro: konsepter og ideer som fremstilles å bli ansett som virkelig, har mulighet til å bli det innenfor narrativet. Samtidig fremstilles overgripende historier, slik som dansen i *Vintersmeden*, som å ha makten til å påvirke forestillingsverdenen. Historien fremstilles som å muliggjøre å forestille seg og forstå verden rundt seg og sitt eget liv, og denne forståelsen skaper tro og trygghet (Pratchett, 2006/2008, s. 241). Samtidig legger den rammer for settingen og folket i den.

«Historien vil fortelles» og kan påtvinge mennesker i settingen roller som må fylles. Gudinnerrollen som påpresses Petronella etter hun tar del i dansen, er eksempel på dette. Historien ønsker å fortelles, en jente fremstilles som presset inn i hovedpersonrollen og «[...] nødt til å danse etter [historiens] melodi en stund» (Pratchett, 2006/2008, s. 117). I likhet med magien, blir historien slik fremstilt som mektig og manipulativ, da den kan trekke både mennesker og setting med i sitt skuespill (Pratchett, 2006/2008, s. 193). Donaldson (2014) tolker historien i et allegorisk perspektiv og trekker tråder mellom historiens virkning på verden – hvordan den påvirker forståelse og legger rammer – og til samfunnets strukturer, normer og stereotyper som kan påvirke og begrense individet. I lys av Donaldson (2014) kan undermineringen av historien tolkes som å være fordømmende, å advare mot forventninger og diskurser som reproducerer farlig press og hat.

Der magien fordømmes og undergraves gjennom assosiasjon til antagonistenes ondskap og selvsentretthet, blir eventyrene undergravet med humor og respektløshet, som tilføres av skrellingene. Skrellingene er en rase som utfyller seriens fantastiske galleri og utdyper den fantastiske verden. Skrellingene spiller rollen som Petronellas fantastiske hjelpere og støttespillere. Overnaturlig fart og styrke og en evne til å bevege seg mellom verdener kvalifiserer de som fantastiske, og deres tapperhet og lojalitet til Petronella fremstiller dem som heroiske. Samtidig er de også tyvaktige, tilbøyelig til både slagsmål og alkohol, viser sterk motstand mot autoritet (Donaldson, 2014, s. XX; 2015, s. xxx) og er seriens sentrale humoristiske figurer. Dette skaper et tosidig bilde av dem. På én side utfyller de rollen og ideen om den fantastiske hjelperen. På den annen fremstilles de imidlertid som ubehøvlede og uraffinerte. Tvetydigheten skaper et humoristisk og uglamorøst bilde av det fantastiske.

En av funksjonene til skrellingenes humoristiske fremstilling, er underminering av historiens tyngde, vist gjennom skrellingens totale uærbødighet i møtet med dens makt.

Et eksempel er i *Skrellingenes* klimaks, da skrellingenes toktleder, Rob Kvensomhelst, står ...

«Andlet til andlet med deg til slutt, di blusete gamle fjolsekjerring! Du kan'kje berre kome her, skjønar du? Kom deg vekk herifrå! Skal det gå stille for seg, eller?»

Dronningen trampet tungt på ham. Da hun tok foten bort, var bare toppen av hodet hans synlig over gresset.

«Vel, *skal* det?» sa han og dro seg opp som om ingenting var skjedd (Pratchett, 2003/2004, s. 268; original kursivering).

Undermineringen resulterer både fra Robs tone og Dronningens forsøk på å underdane ham. Robs trusler og utropet om å stå *andlet til andlet* posisjoner ham på Dronningens metaforiske øyenivå, en maktutjevning som vist av ultimatumet. Makten hennes fjernes, underbygd da hun trækker på ham. Handlingen bærer et dominerende og autoritært preg, men undergraves av den komiske skildringen av Rob som hever seg uanstrengt opp. Forsøket på å tvangsunderkaste skrellingen, ender med å rakne opp autoritets- og trusselbildet som har blitt konstruert rundt henne.

Skrellingenes deltagelse i Rolands underverden nedstigning i *Vintersmeden* fremstiller en annen instans hvor deres humor og uærbødighet har subversiv effekt. Reisen er, i Værvoks' ord, en del av «[...] urgamle historier. De lever sitt eget liv. De lengter etter å bli gjentatt» (Pratchett, 2006/2008, s. 301). Nedstigning til dødsriket (*the descent*) er et av verdens eldste motiv (Pratchett & Simpson, 2010, s. 321-323), og det trekkes ekstra allusjoner til greske heltemyter gjennom referanser til Skiveverdens egne *Orfio* og *Euridiskos* (Pratchett, 2006/2008, s. 308). Orfevs reise representerer sorg, tap og død – en del av Tolkiens (2014) universale frykter. Historien, med sin tematikk og seriøsitet, forlanger respekt. Skrellingene nekter derimot å møte kravet, vist da gruppen legger fra elvebredden:

[Fergemannen] la seg på den store åren, og så la de fra land med en knirkelyd, og deretter, uheldigvis, og til fergemannens ergrelse, lyden av sang. Det vil si: en slags form for sang, som gikk i alle slags tempo og helt uten hensyn til melodien:

«Ro ro din ro båt båt ro din åre over vuggende [...] ...» (Pratchett, 2006/2008, s. 331).

Til tross for sitatets innledning prøver å skape en ansent stemning, med fokus på vekten bak åren som drar dem videre og båtens stemningspregede knirking, avbrytes dette av skrellingenes sangforsøk. Scenen bruker humor, for eksempel i stemnings-

kontrasten mellom underverdenens gravitet og blåtrollenes energiske sang, for å skape en letthet som motstrider med motivets tematikk og videre understreker skrellingenes respektløshet i møte med historiens autoritet. Uærbødigheten blåtrollene viser fantastikken og makten som ligger bak historiene, fører til latterliggjøring av mørke situasjoner og mektige skapninger. Deres fortryllelse brytes og det blir satt tvil rundt deres makt. Der heksene undergraver magiens makt, undergraver skrellingene historiens krav om respekt. Deres energiske respektløshet i møte med antagonistiske, fantastiske makter, fratrar historiene makten. Implisitt viser latterliggjøringen at historienes rammer og forventninger, ikke besitter makten den utgir seg for å ha.

Gjennom humor og kontraster undergraves fantastikkens makt og storhet, de fratras hellighet. I tillegg kan det tolkes som å skyve frem seriens magiske normer. Magiens funksjon er å definere godt og vondt (Jackson, 1981). I en verden der protagonistens utvikling stadig retter henne mot verdier om medfølelse, omsorg, individets ansvar og handlekraft og selvforståelse, blir disse fantastiske elementene som manipulerer og misbruker fremmet som ondskap. Ved å undergrave dem, avvises budskapene de bærer. Hekseriet motbeviser makten som misbruker andre. Skrellingenes latterliggjøring nekter historiene, eller diskursene og rammene de bærer, legitimitet. I stedet for å undergrave fantastikken, brukes humor og kontraster til et satirisk og samfunnskritisk formål – det fremmer et kritisk blikk på veien og etisk sinne til urett. Samtidig avsløres en styrke i hekseriet som stammer fra en tro på seg selv og en plikt til å hjelpe og en plikt til å ta ansvar for andre og seg selv.

3.2.2 Hekseriets makt

To typer magi assosieres med heksene. Den første er magiEn, assosiert med Annagramma og fru Ørepyrd. MagiEns makt blir beskrevet som «[...] trollmansmagi kledd i kjole [...]» (Pratchett, 2006/2008, s. 107) av Værvoks, og er tilknyttet mystikk, glamour og det overnaturlige og overmenneskelige. Den andre er hekseriet, som knyttes til det hverdagslige og alminnelige og som assosieres med blant annet personene Petronella Pine og Værvoks. Pratchett (2000) skriver «the witches ride broomsticks, certainly, but mostly their power is derived from a zest for life, a clear-headed grasp of

psychology, a gift for natural medicine and an absolute refusal to be overawed by any situation» (Pratchett, 2000, s. 162). Heksens arbeid og deres magi rettes mot andre, til bruk «[b]are for å fjerne smerte» (Pratchett, 2006/2008, s. 218). Hekseriets magi forankres i arbeidet, på omsorg, medfølelse, selvsikkerhet og *valget* å fortsette til tross for utfordringene som arbeidet medbringer. Heksens rolle bygger på en *redemptive heroism* – handlinger forankret i ens identitet og basert på å tilby medfølelse, lindring, nåde og beskyttelse (Noone, 2020). Gjennom Petronellas prosjekt og lærdommene hun gjør seg, kommer denne kraften til syne. Heksen, og Petronella, blir «[...] immune from stories – witches make stories for other people» (Pratchett, 2000, s. 166).

Identitetskapittelet fremhevet identitet som koblet til et styrkende, stabilt selv som skaper sikkerhet hos Petronella. På liknende vis blir ens trygghet i egen identitet fremstilt som å forsvare mot historiens makt til påvirkning og manipulering. Konfrontasjonen med Dronningen er et eksempel på hvordan historien kan manipulere ens forståelse. Ved innledningen til konfrontasjonen skaper Dronningen tvil – hun definerer Petronella *for* henne, og avviser hennes egen tidligere identitetsutbrudd. Personen hun har definert seg som, er en unnskyldning for noen som er «[...] bare en hjerne, du har ikke noe hjerte i det hele tatt.» (Pratchett, 2003/2004, s. 261). Hennes forståelse – narrativ om selv – som en samvittighetsfull, lesende, tenkende person undergraves. Usikkerheten Dronningen fremkaller gjør Petronella til offer for Dronningens krefter over historier og eventyr, da «[h]un kunne føle sitt eget *jeg* forsvinne, bli langsomt borte...» (s. 261). Ved forstå seg selv som individ og hennes kobling til omverdenen at hun finner makten til å stå imot Dronningen og uskadeliggjør henne. «[Petronella] slo ut med hånden. Dronningen prøvde å stanse henne, men hun kunne like gjerne ha prøvd å stanse et tidshjul» (Pratchett, 2003/2004). Dronningens makt, hennes evne til å kontrollere og manipulere andre, kan ikke stå imot styrken og stødigheten til identiteten. Identitetens kraft utdypes i *Vintersmeden*, der den fremstilles som forankrende og balanserende. Å forstå seg selv tilbyr stødighet i møte med verdens forventninger. Vinter-smeden har vært fremstilt som en overveldende motstander, en som Petronella i gudinnerollen ikke kan stå imot. Etter hun tar på seg hesten, derimot, finner hun en balanse som lar magi og varme drive gjennom henne. «Snøen vek tilbake fra hendene hennes som dis ved soloppgang. Den smeltet i varmen fra henne, [...] flyktet fra henne mens den kveilet seg rundt henne i skyer av kald tåke.» (Pratchett, 2006/2008, s. 18). Den uendelige vinteren som truet dommedag, motarbeides gjennom

balansen hun har funnet, autentisiteten mellom henne selv og sine roller, og historien som tidligere har tvunget henne i en rolle, avsluttes da hun kysser og frigjør vintersmeden. I konfrontasjonene hennes med antagonistene, beskytter Petronellas selvforståelse henne mot deres forsøk på å manipulere og dominere henne. I tvil blir hun et offer for deres påvirkning: Dronningen kan påvirke henne, kubusen kan ta over henne og hun blir maktesløs i møtet med vintersmeden. Men i å bli bevisst seg selv, hvem hun er, og hennes forhold til sin historie og omverden, beholder hun «[...] denne pitte lisje biten inni [ho] som berre ikkje vil smelte og renne vekk» (Pratchett, 2003/2004, s. 274; 2006/2008, s. 347) som gir henne styrke. Identiteten blir et ubevegelig anker som gjør henne urokkelig i møtet med historienes effekt. «Jeg vet hvor jeg kommer fra, og jeg vet hvor jeg skal. Du klarer ikke å narre meg lenger» (Pratchett, 2003/2004). Ved å oppnå en forståelse av seg selv, kan hun ikke lenger påvirkes av forestillingene og forventningene som historiene presser på henne. Hun kan ikke defineres eller manipuleres nå som hun er sikker i seg selv.

Mens identitetsfølelsen gir mulighet til å stå imot historiens press, gir verdier om medlidenhet, forståelse, omsorg og beskyttelse makt til å handle mot og endre de historiene som preger setting og personer. Denne tolkningen står i samsvar med Noones (2020) beskrivelse av makten i *redemptive heroism*, hvor til tross for «[...] supernatural abilities provid[ing] power and impact on larger scale [...]» er det Petronellas ansvar og evne til å handle i samsvar med hekseriets verdier om å ivareta og beskytte som fører til endring og glede (23-24). Ved å «[...] ta de valgene som må tas» (Pratchett, 2004/2005, s. 292) og «[...] hjelpe dem som ikke kan [ikke kan hjelpe seg selv]» (Pratchett, 2003/2004, s. 183) blir gitt hekseriet tilført kraft som fører til eukatastrofe og *consolation*.

Serien fremstiller eukatastrofen som å forutsette handling. Petronella fremstilles i utgangspunktet som maktesløs mot farene og antagonistene hun utsettes for. Dronningens krefter påvirker sinn og blikk, og eventyrkontrollen hennes gjør henne til en stadig trussel. Kubusen kan ikke skades og kontinuerlig jakter henne. Vintersmeden fanger verden i snø, og selv som Sommerpikens avatar er hun «[...] for svak» til å stå mot ham. Slik målrettet handling og ansvar fremstilles som nødvendig for å kreve autonomi, er handling nødvendig for å stå imot antagonistenes makt og innflytelse. Det er nettopp ved å «[g]jør[e] egoismen til et våpen» (Skrelling, 265) og stå imot

Dronningen, trosse sin frykt og «[k]o[mme] [seg] over «jeg kan ikke»-stadiet» (Hatt, s. 276) mot kubusen og ta ansvar for å konfrontere vintersmeden, at hun oppnår evnen til å stå imot. Ved å velge å stå mot ondskapen, står hun opp for de som blir gjort sårbare og til ofre for ondskapen som bare ødelegger og kontrollerer. Handlingen lar henne bevare andres velvære, samt tilby hjelp til antagonistene som kubusen og vintersmeden.

Eukatastrofen understreker og uthever heksens altruistiske natur. Den hever makten som kommer av å handle for å hjelpe og stå opp for de andre. Samtidig, ved at Petronellas handlinger fører til det ondes fall, fremstiller hun implisitt muligheten til det handlende individ å stå imot og beseire ondskapens og historiens makt.

Samtidig som at *redemptive heroism* fører til eukatastrofen, blir den altruistiske og verdiladde handlingen òg fremstilt med mulighet å skape *consolation*. Der eukatastrofen lovet mulighet til at verdens prøver kan beseires, er *consolation* et trøstende løfte om muligheter for en bedre verden. «Petronella Pine»-bøkene fremstiller dette løftet gjennom effekten Petronellas valg har på andre og endringen av individuelle og kollektive hverdagshistorier. Påvirkningen av individuelle forekommer eksempelvis i Petronellas interaksjoner med herr Veverud og Annagramma.

Veveruds narrativ stagnerer mellom to punkter: fortiden og døden. Fortiden fremheves gjennom referansene til sønnen Tobias som «[...] har klart seg veldig bra, vet dere» (Pratchett, 2004/2005, s. 103) og datteren Maria som forveksles med Petronella. Døden trekkes frem i pengeskrinet og forsikrende utsagn om at han «[...] skal betale alt når min tid kommer [...]» (Pratchett, 2004/2005, s. 103). Narrasjonens beretning om «[...] den samme seremonien hver eneste dag [...]» (Pratchett, 2004/2005, s. 103) skaper inntrykk av stagnasjon. Han er fanget mellom en statisk fortid og fremtid, som understrekes av hans immobile, hjelpeløse fremstilling. Petronellas valg å ta ansvar og bekjenne sin skyld, i tandem med skrellingenes donasjon, fører imidlertid til å endre Veveruds narrativ. Erklæringen hans at «[...] detta [gullet] er altfor mye penger til å betale for en begravelse med, men jeg tipper at det er nok til å sikre seg et kvinnfolk, [...]» (Pratchett, 2004/2005, s. 244) og anerkjennelsen om at «[d]e [barna hans] er døde, vet du» (Pratchett, 2004/2005, s. 246), frigjør Veverud fra historien hans. Dødsfrykten forsvinner til fordel for muligheten til et nytt liv. Sørgmodig anerkjennes fortiden som noe han ikke kan gjøre noe med, men fremtiden blir åpnet opp for ham med uttrykket: «Og enkefru Tuss venter!» (Pratchett, 2004/2005, s. 247).

Til tross for de to lærlingenes anspente forhold, anser Petronella posisjonen av Annagramma som spillebrikke i ideologikonflikten mellom Værvoks og Ørepyrd å være «[...] dårlig gjort» (Pratchett, 2006/2008, s. 222). Annagramma er ikke rustet til å være heks, og Petronella frykter «[h]un kommer til å ødelegge mennesker» (Pratchett, 2006/2008, s. 246). Valget å hjelpe Annagramma kan tolkes som å hjelpe både landsbyboerne Annagramma har blitt plassert hos og jenta satt i en posisjon hun ikke mestrer. Med Petronella og de andre lærlingene sin hjelp fremstilles hun som å utvikle seg og mestre heksens rolle.

Etter å ha lyttet i ti minutter på at mennesker ble utskjelt, knurret til og herset med i sin alminnelighet, listet Petronella seg ut igjen [...]. K vinnen stanset da Petronella sa:
"Unnskyld meg, bor det en heks her i nærheten?"
"Det skal jeg love deg," (Pratchett, 2006/2008, s. 353)

Selv om Annagrammas fremstilling fremdeles inneholder trekkene stolt, selvsentrert og rask til å skjelle ut andre, er personen ikke lenger fremstilt som hjelpeløs Annagramma, men omtales med stolthet. Ved å hjelpe en person satt i en krevende posisjon utenfor hennes kontroll, har Petronella gitt Annagramma hjelpen til å stå opp for seg selv og skape en ny historie om seg selv som en fantastisk heks.

Annagramma og Veverud blir eksempler på et av tekstens underliggende budskap: «Alt er eventyr, egentlig. [...] Forandrer man eventyret, forandrer man verden» (Pratchett, 2004/2005, s. 316). I møte med andre, kan verdiladd, medfølende handling påvirke hverdagsnarrativ på individnivå og hjelpe skape bedre liv for andre. Seriens sentrale eksempel er endringen som finner sted i Kalkåsens forhold til heksefiguren. Historien om fru Skarptunge, fremstiller et fiendtlig forhold. «[...] her nede tror folk at hekser er slemme!» (Pratchett, 2003/2004, s. 286). Samfunnets forestilling om heksen er som fremmed og utenforstående. Heksen er ikke en del av fellesskapet og blir andregjort som monstrøse og farlige, en holdning som – med Skarptunge som eksempel – fører til død. *Hatts* avslutning og Petronellas hjemkomst fører imidlertid til en endring i holdningen. Holdningsendringen fremstilles gjennom fortellerens humoristiske summering hvor heksen går fra utenforstående til fellesskapet:

«[Heksene] hadde alltid kommet utenfra. [...] Å ja, men det er da fortsatt **vår** Petronella. Ok, jeg vet hun går med en hatt med store stjerner på, men **lager god ost** og

er **flink med lamming** og hun er *Bestemor Pines barnebarn*, ikke sant?» (Pratchett, 2004/2005, s. 325, original kursivering; egen utheving)

Ved å ta på seg rollen som heks, blir heksen ikke lenger en utenforstående. Hun er del av fellesskapet, barnebarnet til dets mest respekterte medlem. «Vi har en heks nå, og hun er bedre enn alle andre!» (Pratchett, 2004/2005, s. 325). Heksen får et nytt ansikt gjennom Petronella, et som er kjent og verdsatt. Hun er ikke lenger et monster, men et akseptert medlem av samfunnet, påbegynt i *Hatt* og understreket i *Vintersmeden*, da de kommer til Petronella for hjelp med snøstormen som dekker åsene. Ved å bestemme seg for å ta seg rollen som heks, har Petronella både fått mulighet til å redde sitt hjem og hun har endret Kalkåsens syn på hva heksen er: Hun er ikke lenger et monster, men deres beskytter og en av deres egne. Der Veverud og Annagramma lovet at handlinger kunne påvirke andres liv, viser seriens endrende syn på heksen at en kan påvirke verden rundt seg, og gjennom ens handlinger og verdier, er det mulighet å skape endring på personlig og samfunnsmessig nivå. En annen norm ligger i magien som forankret i normalitet i tematikk om identitet, mellommenneskelige relasjoner, omsorg og beskyttelse og evnen til å ta på seg ansvar for sitt eget liv og konsekvenser for handling. Donaldson (2014) hevder ved å gjenskape kognitive strategier som Petronellas talenter *Førsteblick* og *Ettertanker*, blir ordinære strategier for å mestre psykologisk stress magiske. *Recovery* gjør det ordinære psykologiske til en kraft i seg selv. På lignende måte blir den ordinære tematikken som underbygger hekseriet, hevet frem. Identitet, verdier og evnen til å handle og ta ansvar blir ikke bare konsepter, men blir gitt reell makt – makt til å stå imot samfunnets press og ødeleggende forventninger, makt til å hjelpe andre. Ved å koble det ordinære til det magiske, heves det ordinære, det som leseren selv kan oppnå og oppleve, som verdifult og mektig.

4 Diskusjon og didaktiske refleksjoner

Oppgavens mål er å utforske fantastikkens mulighet, gjennom Pratchetts «Petronella Pine»-serie, i arbeid med FOL innenfor litteraturfaget norsk sine rammer. Funn gjort i analysen av de tre første bøkene om Petronella Pine blir gjenstand for videre diskusjon. Diskusjonskapittelet vil ha en todelt oppdeling. Først vil diskusjonen omhandle utvalgt FOL-tematikk og hvordan funn gjort i analysen, sammen med utvalgt teori, kan speile denne tematikken. Deretter tar diskusjonen for seg implementering i didaktikk som del av litterære samtaler. Kapittelet vil trekke både fra generell teori, samtidig som at funn gjort i analysen og innslag fra teori og bakgrunn om fantastikk trekkes inn.

Læreplanens overordnede del, læreplanen for norskfaget, artikler til inspirasjon for analysen og Appleyards (1991) tenkende leser, blir også trukket inn i begge diskusjonskapitlene.

4.1 Petronella Pine i lys av FOL

4.1.1 Verdier

«Verdivalg» fremmes som et viktig tema innenfor FOL i læreplanens overordnede del (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14). Verdier kan videre tolkes som en sentral del av norskfaget, på bakgrunn av litteraturdimensjonens fokus på identitetsutvikling (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 3). Som Binder fremhever, består ens identitet om verdiene en holder nært (2018, s. 114), og skolens verdiarbeid skal hjelpe fremme eleven som medlem av et verdifellesskap og som unikt individ uavhengig av fellesskapet (Danielsen, 2021, s. 181).

Danielsen trekker tråder mellom temaet verdivalg til Gert Biestas (2014) begreper om sosialisering og subjektivering. Sosialiseringen er å innlemme eleven i verdi-, tradisjons- og meningsfellesskap (Danielsen, 2021, 183; Biesta, 2014, s. 157). Dette kan samsvare med læreplanens fokus på prososiale verdier som medmenneskelighet og

menneskeverd (Kunnskapsdepartementet). Subjektivering, derimot, er elevens opplæring som selvstendig individ, utenfor fellesskapenes praksis (Biesta, 2014, s. 157), en tilstand som bygger på et ansvar for andre. Arbeid med Petronella Pine-bøkene kan, i et verdifokus, trekke tråder mellom sosialisering og subjektivering og Petronellas utvikling som heks.

Temaet sosialisering og tilegnelse av verdier kan trekkes frem i arbeid med *Hatt* og *Vintersmeden*, da begge omhandler innlemmelsesprosessen for hekseriet Heksens arbeid bygger på erstatning, da deres bistandsarbeid – sårstell, hjelpe gamle herr Veverud og møte med vordende mødre – kan sammenlignes med helsearbeid. *Hatt* fremstiller starten på prosessen, hvor protagonistens introduksjon til hekseri, fremstilles som eksponering for verdier som ubetinget omsorg og medfølelse med andre. Petronellas utvikling i *Hatt* fremmes gjennom hennes forhold til heksens arbeid. Som kommentert i analysen, blir forventningene hennes. Gjennom serien tilegner seg hekseriets verdier og gjør dem til sine egne. Heksens fokus på omsorg og ubetinget hjelp blir del av henne selv, vist i hvordan hun seirer over sine antagonister. Tråder kan trekkes mellom Pratchetts hekser og sosial- og helsearbeid (Capdevila, 2018, s. 63). Verdier som medmenneskelighet og prososiale handlinger, underbygger skolens samfunns oppdrag (Danielsen, 2021, s. 187). Ved å følge Petronella og hennes utvikling, blir verdiene i hekseriet fremmet som viktige, heroiske og magiske. Fantastikkens *recovery* kan oppleves som å sette verdiene i et nytt lys og kan være med å vekke interesse og ny vinkling.

Fremstillingen av Petronellas egenskaper, hennes etiske sinne og egoisme, kan også sammenlignes med subjektivering. Subjektivering er eksistens utenfor samfunnets sosiale praksiser og hvordan individet lever sitt liv utenfor dem. Biesta (2014) legger vekt på individets ansvar, som blir forstått som etiske forhold med medmennesker. Fra en er født til en dør, er vi i forhold til våre medmennesker, og subjektivering er hvordan vi omgås med hverandre (Biesta, 2014, s. 41-42). Dette ansvaret er ikke tildelt av andre, men noe en selv påtar seg (Biesta, 2014, s. 42). I kobling til Petronella danner dette ansvaret grunnlaget for prosjektet å bli heks. Hun blir motivert av urettferdighet, av fru Skarptunge som ble dømt for å være heks og mistet sitt liv. Petronellas ansvarssans kommer frem i serien i møte med fare: Hennes etiske sinne vekkes i møte med urett og egoismen plikter henne til å ta vare på andre. På samme måte som heksas omsorg blir

fremstilt som heroisk, blir Petronellas ansvar for andre presentert som heroisk. Dette er ikke en essensiell, medfødt egenskap, men noe hun gjør «[...] fordi det [er] utenkelig å la være» (Pratchett, 2003/2004). Capdevila (2018) trekker frem at Pratchetts forfatterskap appellerer til å handle for andre (s. 69), og slik kan Petronella bli et ideal for subjektiveringens prososiale handlinger.

For leseren kan Petronella Pine oppleves som en litterær person de kan identifisere seg med. Appleyard (1991) fremhever ungdommens ønske om å møte litterære personer de kan kjenne seg igjen i: Personer som opplever vansker og har strever med lignende utfordringer til leseren selv (s. 102, 106) Petronellas frustrasjoner og vansker å oppfylle hekseriets krav, kan da være noe de kjenner seg igjen i. Petronella frustrerer seg over hekseriets utakknemlighet, og i *Hatt* strever hun med at hekseriet hun møter ikke samsvarer med forventningene. Samtidig kan hun òg oppleves som et ideal for leseren, en litterær person hvis handlinger og lærdom de kan finne mening i og ta i bruk for å leve et bedre liv (Appleyard, 1991, s. 104-105).

4.1.2 Identitet og selvbilde

I læreplanens overordnede del står det skrevet at undervisning skal bidra til å utvikle et positivt selvbilde og en trygg identitet (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 14). I læreplanen for norsk står det at litteraturen elevene møter, skal bidra til å styrke og utfordre elevens selvbilde (Kunnskapsdepartement, 2019). Identitet står sentralt for ungdommen. De blir bevisst på seg selv og sin egen oppfatning om hvem de er, og de blir bevisst på at andre personer har andre oppfatninger om dem. Målet med ungdomstidens identitetssøken er å ta en aktiv stilling til hvem de er (Erikson, 1992, s. 121).

Ungdommer ser til litteraturen for hvem de kan være og de ønsker å være (Appleyard, 1991, s. 98). Den stereotypiske ungdommen er usikker på hvem de er. En lignende tematikk står sentralt i serien om Petronella Pine. På starten av *Skrellingene* kan Petronella være i en gjenkjennelig situasjon for Appleyards tenkende leser. Petronella er et produkt av tradisjon, familie og sted. Mens Petronella fremstilles som å besitte sine særegenheter, som en evne til refleksjon og en interesse for å lære, er hun fremdeles noen som føler «[...] hun ikke er til for å annet enn å flytte rundt på et par støvler»

(Pratchett, 2003/2004, s. 10). Historien fremstiller hennes utvikling som person og utvikling av sin egen identitet, fra noen som er et produkt av familie, til noen som vet hvem hun, og hva hun står for.

FOL i norskfaget legges det vekt på at litteraturen skal styrke og utfordre elevenes selvbylde (2019). Lauritzen et al (2021) påpeker at dette kan ha etiske utfordringer, da selvbylde er både troen på oss selv, forestillinger om hvordan andre ser oss og hvem vi ønsker å være (s.). På grunn av dette kan identitet, følelsen av hvem vi er, være et sårbart tema. En av styrkene til litteratur og fantastikk er at slike temaer oppfattes som å kunne diskuteres om på en trygg avstand (S). I arbeid med *Hatt*, kan en da utforske selvbylde gjennom hvordan et sårbart eller utrygt selvbylde kan ha på en person. Når Petronella reiser fra hjemmets trygghet, blir hennes selvbylde utfordret. Hun er ikke lenger koblet til sitt sted, en viktig del av hennes identitet, og hennes magiske jeg blir utfordret gjennom latterliggjøring og mestringsmangel. Denne sårbarheten gjør henne desperat, redd og ender med at hun blir et offer for antagonisten kubusen. Arbeid med *Hatt* kan muligens føre til diskusjon og refleksjon rundt hvem eleven er og hva de anser som vesentlig for seg. Slik kan en muligens bli bevisst på egen identitet, hva den er bygd opp av og hva eleven verdsetter.

4.1.3 Å kunne ta ansvarlige livsvalg

Oppgavens tolkning på «å kunne gjøre ansvarlige livsvalg» bygger på individets opplevelse av autonomi og handleevne, som blir ansett som følelsen av å kunne gjøre meningsfulle og personlig viktige valg (Danielsen, 2021, s. 143, 146). Det er friheten til å handle på måter en selv synes er viktig og til å gi uttrykk for seg selv og sine verdier. I «Petronella Pine»-serien står autonomi og handlingsvalg sentralt. I analysen legges dette vekt på gjennom *Hatt*. Seriens tematisering av handleevne blir i analysen tolket som å referere til to former for autonomi: Evnen til å handle for sine mål og å kunne ta ansvar for konsekvenser.

Den første retningen, muligheten til å handle for å realisere mål og drømmer, kan knyttes til Albert Bandura og hans teori om *human agency*. Det er i å handle for å oppnå mål, at våre handlinger oppleves som meningsfulle (Bandura, 2001, s. 8). Gjennom

evnen til å handle blir vi aktive aktører i eget liv. Dette perspektivet kan tolkes inn i Petronella Pines prosjekt å bli heks og bestemorens arvtager, et mål som underbygger alle store valg protagonisten fremstilles å ta fra hun oppdager til hun blir innlemmet i hekseriet. Serien fremstiller å handle mot ens mål som utfordrende: en må være aktiv, stå på og jobbe hardt. Et eksempel på dette er Petronellas valg å reise hjemmefra i *Hatt*, som er nødvendig for at hun skal lære å bli heks. Petronellas dialog ved bestemorens grav, presenterer valget som vegringsfullt, vanskelig og tungt, samtidig som det blir nødvendig for å realisere prosjektet. Som påpekt i analysen, kan dette tolkes som å trekke henne vekk fra hjemmets trygghet. I et erfaringsbasert lys, kan dette tolkes som frykt og usikkerhet om hva fremtiden kommer til å bringe henne. Men valget fremstilles også som nødvendig for at hun skal oppnå sitt mål og bli «like flink som [bestemoren] var» (Pratchett, 2004/2005, s. 15). Det er friheten til å ta disse valgene som gjør dem viktige, og selv om de kan virke skumle, fremstilles de – ved at Petronella ender opp «[...] like sterk som bestemoren [sin] [...]» (Pratchett, 2006/2008, s. 320) – også som nødvendig for egen personlig vekst.

Den andre retningen til oppgaven, bygger på Ann Heberleins (2008) perspektiv: ansvar forutsetter autonomi. Det å anerkjenne sitt ansvar – både skyld og evne til å handle – er nødvendig for å kontrollere sitt eget liv. Heberleins perspektiv på autonomi kan rettes inn mot heksens Retthetsperspektiv som omhandler evnen til å handle, men plikter en til å stå ansvarlig for konsekvensene (Croft, 2008). I *Hatt* blir Petronella utfordret til å ta ansvar for handlingene hun utgjorde under innflytelsen av kubusen, *Hatts* antagonist. Et av stegene hun må ta, er å tilstå sine handlinger til Veverud, den gamle mannen hun stjal begravelsespenge fra. Det å ta ansvar presenteres som skummelt og ubehagelig, med bruk av metaforer som fremmer frykt og fare. Til tross for den underliggende frykten, viser Petronellas handlinger at hun aktivt velger å ta ansvar. Slik å ta valg blir vist som vegringsfullt, tungt og vanskelig, blir det å stå ansvarlig fremmet som skummelt, men nødvendig. Nødvendigheten av å ta ansvar fremmes da i oppløsningen av Petronellas skyldfølelse, samt enden på Veveruds dødsfrykt og hans valg å starte livet på nytt.

Den tenkende leserens valg av tekst, reflekterer tragedie (Appleyard, 1991, s. 109). Fokuset ligger på mørke, fare med livet og at ett feilsteg kan ende i katastrofe. «Petronella Pine»-bøkene tematisering av autonomi fremmer handlingsevnen som å

bringe vegringsfulle og skumle situasjoner, men gjennom Petronellas seiere – realiseringen av hennes mål og Veveruds nye lykke – kan det tolkes som å love en lykkelig slutt og kan minne om det Tolkien (2014) kalte fantastikkens *consolation* (s. 75).

4.2 Didaktisk implementering av fantastikk og Petronella Pine

Forutsetningen for litterære samtalen er iscenesetting og faglig kontekst. I motsetning til hverdagslig dialog om film og bøker, har litterære samtaler som formål å innlemme elevenes leseopplevelser i et faglig rammeverk. Målet for samtalen er at eleven skal lese og oppleve litteratur, og de skal utrustes med verktøy og tenkemåte til å forstå litteraturen og opplevelsen den bringer (Aase, 2005, 108). Eleven skal bevisstgjøres på hva litteraturen kan få dem til å føle og hvordan den skaper disse litterære opplevelsene

Norskfaget skal bidra til en arena som gjør det trygt å oppleve litteratur (Lauritzen et al., 2021, s. 13). Dette er viktig for litterære samtaler og for FOL Elever kan eksponere seg selv på sårbare vis, og derfor er det viktig å legge ned rammer for hvordan samtalen skal foregå (Hennig, 2012, 165-166; Lauritzen et al., 2021, s. 11). Én egenskap til litteraturen, er distansen den kan gi mellom tekst og virkelighet, en egenskap som utgjør en av fantastikkens grunnstyrker (Tolkien, 2014, s. 69). Å sette rammer for samtale, hva den skal inneholde, og hvordan en forholder seg til teksten, blir derfor viktig.

I arbeid med litterære samtaler og opplevelser, er det viktig å plassere elevens nysgjerrighet og utforskning til grunn for arbeidet (Hennig, 2017, s. 165). Målet for norskfagets dannelses mål er at eleven skal tilegne ressurser for å forstå litteraturen, og dette forstås som en prosess som tar grunn i, og utvikler seg med, elevens engasjement, refleksjonsevne og forståelse.

4.2.1 Introduksjonsfasen – start

Oppstartfasen er leserens første reaksjon til teksten. Den omhandler følelser, erfaringer, og direkte opplevelser i møte med teksten, og er derfor den som er mest erfaringspreget.

I innledningsfasen er det åpent for å dele elevens ureflekterte, erfaringsbaserte inntrykk. Målet for fasen er å igangsette fantasi, slik at eleven kan danne et bilde av teksten de leser og skape interesse og engasjement for teksten. Målet er å få eleven til å tenke, for fasen kan, selv om den er ufaglig, gi muligheter for elevens refleksjon og tankespill (Hennig, 2017, s. 166). Eleven bruker sine egne liv som grunnlag for forståelse av teksten. En utfordring med elevens forforståelse kan være at fantastisk litteratur presenterer en opplevelse utenfor virkelighetens rammer (Slettan, 2018, s. 11). Dette kan muligens føre til utfordringer i å etablere en forestillingsverden, men kan også skape engasjement i utforsking av noe eksotisk og fjernt.

Elevens engasjement og tankevirksomhet kan stimuleres på ulike måter. Appleyard (1991) påpeker at elevens gjenkjennelse er et viktig redskap for innlevelse og engasjement i teksten (s. 102). Det at Petronella er på et lignende livsstadium, og kan oppleves som å erfare flere av elevens egne utfordringer, kan muligens bidra positivt til deres engasjement.

En annen måte å bidra til engasjement på, kan være å aktivere elevers mulige forkunnskaper. I møte med fantastisk kan dette bety å bevisstgjøre elever om kjente motiv, figurer, historiske eller mytologiske hendelser som brukes til å forme sekundærverdenen. I lesning av «Petronella Pine»-bøkene kan elevenes forkunnskap om heksefiguren være nyttig å spille på. Daniel Lüthi (2014) skriver at heksefiguren en gjenkjennelig arketype (s.129). Dette gjør henne anvendbar i mange ulike historier og i mange forskjellige former. Denne intertekstualiteten kan spilles på for å igangsette refleksjoner hos eleven. I møte med unge Petronella Pine som «hadde bestemt seg for å bli heks» (Pratchett, 2003/2004, s. 7). Ved hjelp av, for eksempel styrt respons-spørsmål, kan en spørre eleven hva de selv forbinder med heksefiguren og hva de tror det vil si å være heks. En slik styrt respons kan da være særlig nyttig for elever som har mindre erfaring med litterære samtaler (Hennig, 2017, s. 167). Målet med spørsmålet blir da å engasjere til diskusjon om hvordan elevene tolker heksefiguren og hva de forbinder med heksen. En slik diskusjon kan danne grunnlaget for fremtidige samtaler etter hvert som elever begir seg ut i tekst og utvikler sin egen forståelse. En mulighet i spørsmål om heksefiguren, kan da være å stille spørsmål rundt hvilke assosiasjoner elevene har til heksen og hva de forbinder med henne.

I konstruksjonen av Skiveverden trekker Pratchett både på transformasjon og erstatning. Figurer, skapninger og motiv trekkes fra myter og sagn og kombineres med elementer fra leserens hverdag. Å gjøre eleven bevisst på dette kan også være et trekk i å skape forståelse for teksten. For eksempel kan heksene dra sammenligning med helse- og sosialarbeidere. Elevene kan slik bruke egne kunnskaper om slike hverdagslige yrker og figurer til å forstå det fantastiske, og slik oppleve forståelse og muligens *recovery*.

En annen viktig del av innledningsfasen er tematikken som elever kan begynne å legge merke til. Dette kan være temaer og problemstillinger de kjenner igjen fra virkeligheten. Historisk og mytisk materiale som fantastikken trekker fra kan da brukes til å reflektere rundt universal og allmenn tematikk (Tolkien, 2014, s. 73-74). I lys av FOL kan man da bevisstgjøre eleven om temaer som kan være relevant og engasjerende for dem gjennom spørsmål (Hennig, 2012, s. 158). I arbeid med *Skrellingene* kan det være spørsmål eller påstander som omhandler ansvar for andre. I arbeid med *Hatt* eller *Vintersmeden* kan spørsmål som «det er viktig å kunne ta ansvar» være på sin plass. Dette er å forstå som forslag basert i analysen. Tematikk som elevene selv trekker frem og spørsmål som stilles vil da påvirkes elevgruppen og hva de interesserer seg for.

Ettersom elevens kjennskap til sekundærverden vokser, vil dens biter i stadig større grad falle på plass. Desto mer de forstår, vil opplevelsen av litteraturen endre og utvikle seg. Til slutt vil eleven nå et punkt hvor de ikke lenger trenger sine egne forkunnskaper og erfaringer til å forstå universet, men kan bruke verden til å flytte blikket ut av teksten og inn mot sitt eget liv.

4.2.2 Mellomfasen – koblingsfasen

Mellomfasen er stadiet i prosessen hvor eleven har begynt å komme seg inn i tekstens verden. De har begynt å skape seg forestillinger og begynt med innlevelsen. Det blir da i denne fasen som Appleyards (1991) tenkende leser befinner seg. Eleven har begynt å få en forståelse for teksten som de kan relatere til sitt eget liv og virkelighet (Hennig, 2012, s. 163).

Målet med fasen er å avdekke og arbeide med elevens faglige evner (Hennig, 2017, s. 168; 2012, s. 163). Den tenkende leseren vil naturligvis befinne seg i denne fasen, hvor de føler innlevelse og gjenkjennelse i teksten, har de ikke nødvendigvis begrepsforståelse til å redegjøre for hvorfor de identifiserer med teksten og hvordan teksten skaper opplevelse og reaksjon (Appleyard, 1991, s. 14). Lærerens rolle blir å hjelpe elevene «senke farten» (Hennig, 2017, s. 168) og iscenesette hvordan elever kan snakke og arbeide *med* teksten og ikke bare *om* teksten.

En styrke med fantastikkens sekundærverden er leserens mulighet til å leve seg inn i umulige situasjoner. For noen blir det imidlertid vanskelig å leve seg inn i fantastikkens situasjoner, men for andre blir det mulig å ta på seg roller de ikke har mulighet til i den virkelige verden (Levy og Mendlesohn, 2016, s. 210). En måte å få innblikk i hvordan eleven kan trekke litteraturen inn i sitt eget liv er å eksponere dem for ulike og ukjente sosio-kulturelle situasjoner (Hennig, 2012, s. 165). *Hatt* kan legge til rette for en slik eksponering i møte med Petronellas opplæring som heks. En kan da ta utgangspunkt i Petronellas frustrasjoner, lærdommer og situasjoner, for så å undersøke hvordan elever trekker kunnskap fra teksten over i eget liv og hvilke elementer de legger vekt på (Hennig, 2012, s. 165).

Etter hvert som elevene danner seg en oversikt over teksten, blir de å skape meninger om hvordan det kan relatere teksten til eget liv. Fantastikkens evne til å trekke frem universale situasjoner kan her brukes til å trekke tråder til tematikk som rett og galt. Som nevnt tidligere, står ansvar sentralt i disse bøkene. En tematisk tråd elevene kan komme innom, kan være hva vil det si å ta ansvar, og hva Petronella Pine kan belyse ungdomsleseren om dette. Ettersom eleven begynner å skape helhet og forståelse for tematikk, kan de utfordres til å trekke frem konkrete tekstsituasjoner og momenter eleven støtter seg på (Hennig, 2017, s. 169). Elevene begynner å nærlese og trekke innhold fra teksten for å støtte utsagn om tematikk. Lærerens rolle blir da å hjelpe elever sakke ned, og mulig modellere hvordan en kan trekke mening ut av teksten (Appleyard, 1991, s. 112; Hennig, 2017, s. 169). I arbeid med tema ansvar kan en mulig scene være like før Petronella besøker herr Veverud for å tilstå sin skyld:

Ingen dragehule var noen gang blitt oppsøkt med større varsomhet enn det lille huset i den overgrodde hagen.

[...]

Hun åpnet porten og gikk opp gangstien.

Du kan ikke si: Det er ikke min feil. Du kan ikke si: Det er ikke mitt ansvar.
Du kan si: Jeg vil ta meg av dette.
Du behøver ikke ha lyst til det. Men du må gjøre det. (Pratchett, 2004/2005, s. 241).

Her kan læreren vise til metaforer som virkemiddel i å skape følelser. I analysen påpekes dragehulen som et motiv som både kan vise til frykt og heroisme. Dette viser hvordan fantasy kan omskape kjente metaforer for å gi dem ny mening, da dragehulen brukes her for å understreke frykten i situasjonen. I tillegg åpner utdraget for å stille spørsmål til refleksjon. På en side kan påkallingen tolkes fra Petronellas fokalisererte perspektiv. På den andre siden kan det også være et budskap fra forteller til leser. Lærer kan da stille spørsmål til elever om deres mening. Som autentisk spørsmål kan dette være en mulig inngang til diskusjon om tekst og budskap. Målet blir at eleven skal kunne vende blikket fra tekstens mening på egen virkelighet, og rette blikket tilbake mot teksten.

4.2.3 Avsluttende fase – refleksjonsfase

Målet med slutfasen er en distansering fra verket. En kan se verket på et nivå utenfor seg selv, til hvordan det taler om verden. Dette kan være identifisering av tematikk og budskap, og en side ved slutfasen er at elever er utrustet med de litteraturfaglige verktøyene og metodene til å identifisere og diskutere hvordan tekstens mening, blir utformet (Hennig, 2012, s. 173). Målet for fasen er å bevisstgjøre hvordan teksten skaper mening og inntrykk, og hvordan tekstene kan leses i en større kontekst. Dette kan da være til verden utenfor eleven eller til samfunnet.

Den sekundære verden er aldri verdinøytral (Noone, 2020, s. 13-14), og all fantastisk vil reflektere samtidens verdier og samfunnskonteksten. Som tidligere referert til i bakgrunnskapittelet er Pratchetts «Skiveverden» både satirisk og samfunnskritisk. Ved å rette elevens blikk mot denne samfunnskritiske dimensjonen, kan man også belyse hvordan fantasien forholder virkeligheten. Jackson (1981) vedder fantastisk skape spørsmål om forutinntatte verdier og verdensforestillinger (s. 23). Slik kan man da også stille spørsmål til hva slags verdier samfunnet holder og stille seg kritisk til det. Capdevila (2018) trekker frem hvordan Pratchetts hekser belyser vansker som eldre og sårbare i samfunnet møter på. Heksenes arbeid og deres ansvarssans, kan appellere

leseren til å ta stilling til egne verdier og handling (Capdevila, 2018, s. 69). I arbeid med «Petronella Pine»-bøkene kan man da legge vekt på verdiene som presenteres i bøkene og hvordan Petronella, gjennom hennes handlinger, kan tale for et budskap om etisk, ansvarlig og omsorgsfull holdning til andre, med vekt på dialog og fremstilte handlinger. Slik kan man også trekke inn tekstens mulige budskap, et av mulig flere for leseren. Samtidig kan det også stille spørsmål til egen, videre refleksjon om hvilke holdninger en selv holder for mennesker utenfor ens egne, nærmeste sirkler. Samfunnsrettet tematikk, som samfunnets verdier og holdninger, er ofte et perspektiv eleven må bevisstgjøres på (Appleyard, 1991, s. 112). Når de omsider blir bevisst på en slik tematikk, kan de så ta en egen reflektert holdning til den, som en av mange mulige tolkninger.

En annen måte fantastikk taler om verden er gjennom fremstillingen av det fantastiske. Jackson (1981) påpeker at magien danner verdens moralske grunnlag og taler for hva som er godt og viktig (s. 52). Analyse og utforskning av verkets fantastiske elementer kan da brukes til refleksjon og diskusjon om hvordan forholder seg til den virkelige verden. I analysen ble det fremhevet hvordan identitet og verdipreget handling tildeles en magisk dimensjon i «Petronella Pine»-bøkene. Pratchett presenterer en verden hvor verdipreget handling, forankret i omsorg, ansvar og medfølelse, kan påvirke og forandre verden. Det muliggjør å skape endring og bedre folks liv. Tolkiens (2014) forståelse av fantastikk, er at det gir håp om at verden kan bli bedre og forneker en uunngåelig «[...] universal final defeat [...]» (s. 75). I samtale om det fantastiske, kan en da fremme til refleksjon hvorvidt i individets makt å påvirke sin egen situasjon. Ved å bevisstgjøre elever om dette kan en forhåpentligvis skape rom for diskusjon og tolkning, samt en opplevelse som da kan forhåpentligvis føre til danning, og spørsmål de kan trekke tilbake til sine egne liv.

5 Avsluttende refleksjoner:

Masteroppgaven har forsøkt å besvare problemstillingen: «Hvordan kan arbeid med fantastisk litteratur som fremstiller unge protagonisters utfordringer og utvikling, virke som ressurs i skoleelevers arbeid med folkehelse og livsmestring?».

Bakgrunnen for oppgaven var et ønske å utforske fantastiskens potensial og muligheter i møte med FOLs tematikk, og norskfagets dannelsesrolle. Det ble gjort et aktivt valg å trekke oppgaven og studien vekk fra FOLs terapeutiske preg, både på bakgrunn av lærerens (og egen) manglende kompetanse. En del av valget, var òg et ønske å knytte tematikken opp mot samtaler og diskusjoner om litteratur, og hvordan fantastiskens egenart kunne tas i bruk til å reflektere rundt mulige spørsmål.

FOLs tematikk kan åpne for spørsmål som kan bidra til verdifull refleksjon og undring blant elevene, og muligens til deres danning.

Et lignende ønske var å fokusere på litteratur. Litteraturen anses som å gi innsikt i livets fremmede og usikre sider, og tillater å bli (parasosialt) kjent med personer, livssyn og livssituasjoner på en måte som en ellers ikke har tilgang til.

Fantastikken ble ansett som verdifullt for denne utforskingen. Sekundærverdens distanse kan muligens gi større distanse og trygghet i møte med tunge temaer, eller muliggjøre opplevelser som virkeligheten ikke tillater.

Arbeidet med fantastisk tok utgangspunkt i bøkene om Petronella Pine, en fantastisk dannelsesroman, hvor temaer om identitet, handlingsevne og verdier som legger fokus på omsorg og medmenneskelighet blir viktige i lys av både danning og magien. Gjennom identitet, evnen til handling og til å handle på sine verdier, oppnår hun makten til å endre sin verden og opplevelsene til menneskene rundt henne til det bedre. Dette anses som mulig å reflektere til tematikk i FOL, og kan oppleves som viktig og engasjerende for elever i arbeid med litteratur.

Opgavens begrensning er dens teoretiske natur. Dette gjør at forslag og muligheter tatt opp i diskusjonen er mest å regne som spekulasjoner til refleksjon. Forslag til videre

forskning er utforskning av elevers erfaringer i møte med fantastikk, både i litteraturfaget norsk og i FOL generelt. Alternativt kan undersøkelse av nye eller mindre kjente fantastikkforfattere skape et økt ressursmangfold for lærere i undervisning med fantastikk.

Til slutt ønsker jeg å trekke tråder til bakgrunnskapittelet om litteraturredidaktikk og skjønnlitteraturens mulighet. Det ble trukket frem at målet med litteraturutdanningen er at elever både skal lese og oppleve litteratur og lære å lese og oppleve litteraturen. Undervisningens mål er at elevene skal kunne anvende litteraturfaglige kunnskaper til egne liv og forståelse, og slik danne eleven i møte med tekster. De skal utrustes med begreper og strategier i møte med litteratur, som også kan bidra til videre forståelse og refleksjon om sitt eget liv. Fantastikken, og dens evne til å fremstille hva som ikke er, men kan være, til å gjøre det hverdagslig magisk og til å skape håp om fremtiden, kan da bli en slik ressurs som eleven kan bruke til å forstå verden og sitt eget liv.

6 Litteratur

- Appleyard, J. A. (1991). *Becoming a reader: the experience of fiction from childhood to adulthood*. Cambridge University Press.
- Bal, M. (2009). *Narratology: Introduction to theory of narrative* (3. utg.). University of Toronto Press.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. W. H. Freeman and Company.
- Biesta, G. J. J. (2014). *Utdanningens vidunderlige risiko* (A. Sjøbu, Overs.). Fagbokforlaget.
- Binder, P.-E. (2018). *Hvem er jeg? Om å finne og skape identitet*. Fagbokforlaget.
- Burt, K. (2020). Self-discovery, free will and change: the ethics of growing up in the fantasy novels of Terry Pratchett. I K. Noone & E. L. Leveret (Red.), *Terry Pratchett's Ethical Worlds: essays on identity and narrative in Discworld and beyond* (s. 52-83). Macfarland.
- Butler, C. (2012). Modern children's fantasy. I E. James & F. Mendlesohn (Red.), *The Cambridge companion to fantasy literature* (s. 224-235). Cambridge University Press.
- Bø, I. & Helle, L. (2013a). Autonomi. I *Pedagogisk ordbok: praktisk oppslagsverk i pedagogikk, psykologi og sosiologi*.
- Bø, I. & Helle, L. (2013b). Individuering/individuasjon. I *Pedagogisk ordbok: praktisk oppslagsverk i pedagogikk, psykologi og sosialogi* (3. utg.).
- Capdevila, I. S. (2018). Age and rage in Terry Pratchett's "Witches" novels. *European journal of English studies*, 22(1), 59-75.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1080/13825577.2018.1427201>
- Clute, J. & Grant, J. (1997a). Magic. I *The encyclopedia of fantasy*. Orbit.
- Clute, J. & Grant, J. (1997b). Pratchett, Terry. I J. Clute & J. Grant (Red.), *The encyclopedia of fantasy*. Orbit.
- Croft, J. B. (2008). Nice, good, or right: faces of the wise woman in Terry Pratchett's "witches" novels. *Mythlore*, 26(3/4), 151-164.
- Danielsen, A. G. (2021). *Lærerens arbeid med livsmestring*. Fagbokforlaget.
- Dill-Shackleford, K., Vinney, C. & Hopper-Losenicky, K. (2016). Connecting the dots between fantasy and reality: The social psychology of our engagement with fictional narrative and its functional value. *Social and personality psychology compass*, 10, 634-646. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/spc3.12274>
- Donaldson, E. (2014). Earning the right to wear midnight: Terry Pratchett's Tiffany Aching IJ. Abbruscato & T. Jones (Red.), *The Gothic Fairytale in Young Adult Literature: Essays on stories from Grimm to Gaiman* (s. 145-164). Macfarland.
- Donaldson, E. (2015). "Nae King! Nae Quin! Nae Laird! Nae Master!" Childhood agency in Terry Pratchett's *The Wee Free Men*. *Mousaion*, 33(2), 56-72.
- Erikson, E. (1992). *Identitet: ungdom og kriser*. Hans Reitzels forlag.
- Flieger, V. & Anderson, D. A. (2014). Introduction. I V. Flieger & D. A. Anderson (Red.), *Tolkien On Fairy-stories: expanded edition, with commentary and notes* (s. 9-23). HarperCollinsPublisher.
- Forster, E. M. (2023). *Aspects of the novel*. Penguin.
<https://www.gutenberg.org/cache/epub/70492/pg70492-images.html>
(Opprinnelig utgitt 1927)

- Gaasland, R. (1999). *Fortellerens hemmeligheter: innføring i litterær analyse*. Universitetsforlaget.
- Heberlein, A. (2008). *Det var ikke min skyld: kunsten å ta ansvar*. Orion.
- Hennig, Å. (2017). *Litterær forståelse: innføring i litteraturredaktikk* (2. utg.). Gyldendal.
- Jackson, R. (1981). *Fantasy: the literature of subversion*. Routledge.
- James, E. (2012). Tolkien, Lewis and the explosion of genre fantasy. I E. James & F. Mendlesohn (Red.), *The Cambridge companion to fantasy literature* (s. 62-78).
- Kidd, D. C. & Castano, E. (2013). Reading literary fiction improves theory of mind. *Science*, 342(6156), 377-380.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1126/science.1239918>
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Kunnskapsdepartementet. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. .
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/verdier-og-prinsipper-for-grunnopplaringen/id2570003/>
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplan i norsk (NOR01-06)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/nor01-06/om-faget/tverrfaglige-temaer>
- Köhler, A. (2021). Responsibility and Critical Thinking as Markers of Adulthood in Two Coming-of-Age Fantasy Series: Terry Pratchett's Tiffany Aching Novels and Jonathan Stroud's Bartimeus Trilogy. *Mythlore: A Journal of J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis, Charles Williams, and Mythopoeic Literature*, 40(1), 103-122.
<https://dc.swosu.edu/mythlore/vol40/iss1/7>
- Lauritzen, L.-M., Antonsen, Y. & Nesby, L. H. (2021). «Jeg er så veldig redd for hvordan jeg påvirker elevene.» Utdrag og muligheter i undervisningen av folkehelse og livsmestring i norskfaget. *Acta Didactica Norden*, 15(1), 1-19.
<https://doi.org/http://dx.doi.org/10.5617/adno.7848>
- Levy, M. & Mendlesohn, F. (2016). *Children's fantasy literature: an introduction*. Cambridge University Press.
- Lüthi, D. (2014). Toying with Fantasy: The Postmodern Playground of Terry Pratchett's Discworld Novels *Mythlore*, 33(1), 125-142.
- Madsen, O. J. (2020). *Livsmestring på timeplanen: rett medisin for elevene?* Spartacus.
- Maud, K. (2012). Reading the fantasy series. I E. James & F. Mendlesohn (Red.), *The Cambridge companion to fantasy literature* (s. 147-153). Cambridge University Press.
- Mendlesohn, F. (2008). *Rhetorics of fantasy*. Wesleyan University Press.
- Mørch, W. T. (2021). *Livsmestring i skolen, helt feil løsning*. Utdanningsforskning.no. Hentet 06.04 fra <https://utdanningsforskning.no/artikler/2021/livsmestring-i-skolen-helt-feil-losning/>
- Nikolajeva, M. (2002). *The rhetoric of characters in children's literature*. The scarecrow Press, Inc.
- Noone, K. (2020). Something that gods are: acts of creation in Terry Pratchett's early science fiction. I E. L. Leveret & K. Noone (Red.), *Terry Pratchett's ethical worlds: essays on identity and narrative in Discworld and beyond* (s. 12-25). McFarland.
- NOU 2015: 8. (2015). *Fremtidens skole: fornyelse av fag og kompetanser*. Kunnskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/da148fec8c4a4ab88daa8b677a700292/no/pdfs/nou201520150008000dddpdfs.pdf>

- Penne, S. (2001). *Norsk som identitetsfag*. Universitetsforlaget.
- Pratchett, T. (2000). Imaginary worlds, real stories. *Folklore*, 111(2), 159-168.
<https://www.jstor.org/stable/1260601>
- Pratchett, T. (2004). *Skrellingene* (T. Sjøgren-Erichsen & M. Liabø, Overs.). Gyldendal.
 (Opprinnelig utgitt 2003)
- Pratchett, T. (2005). *En hatt full av himmel* (T. Sjøgren-Erichsen & M. Liabø, Overs.).
 Gyldendal. (Opprinnelig utgitt 2004)
- Pratchett, T. (2008). *Vintersmeden* (T. Sjøgren-Erichsen & M. Liabø, Overs.). Gyldendal.
 (Opprinnelig utgitt 2006)
- Pratchett, T. & Simpson, J. (2010). *The Folklore of the Discworld*. Transworld.
- Slettan, S. (2018). Å utvide det moglege: om fantastisk litteratur for barn og unge. I S.
 Slettan (Red.), *Fantastisk litteratur for barn og unge* (s. 9-22). Fagbokforlaget.
- Sælebakke, A. (2018). *Livsmestring i skolen: et relasjonelt perspektiv*. Gyldendal.
- Sørum, S. R. M. (2018). En inngang til fantasylitteratur. I K. Kverndokken (Red.), *101
 litteratdidaktiske grep - om å arbeide med skjønnlitteratur og sakprosa* (s. 369-
 386). Fagbokforlaget.
- Teigland, A.-S. (2020). Fantasy. I S. Slettan (Red.), *Ungdomslitteratur - ei innføring* (2.
 utg., s. 113-128). Cappelen Damm Akademisk.
- Toijer-Nilsson, Y. (1981). *Fantasins underland: myt och idé i den fantastiska berättelsen*.
 EFS förlaget.
- Tolkien, J. R. R. (2014). On fairy-stories IV. Flieger & D. A. Anderson (Red.), *Tolkien On
 Fairy-stories: expanded edition, with commentary and notes* (s. 27-84).
 HarperCollinsPublisher.
- Uthus, M. (Red.). (2022). *Elevenes psykiske helse i skolen: utdanning til å mestre egne liv*
 (2. utg.). Gyldendal.
- Vetlesen, A. J. (2004). Det frie mennesket? Et sosialfilosofisk blikk på patologiene i
 opsjonssamfunnet. I H. E. Nafstad, A. Bastiansen, R. M. Blakar, K. Hundeide, L.
 Klemsdal & A. J. Vetlesen (Red.), *Det omsorgsfulle mennesket: et psykologisk
 alternativ* (s. 17-54). Gyldendal Akademisk.
- Waller, A. (2010). *Constructing adolescence in fantastic fiction*. Routledge.
- Wangberg, S. C. (2020). Folkehelse - et helsefremmende perspektiv i skolen. I K. E. W.
 Bjørndal & V. Bergan (Red.), *Skape rom for folkehelse og livsmestring i skole og
 lærerutdanning* (s. 23-44). Universitetsforlag.